

NSVL KOHTU RAHVAKOMISSARIAADI ÜLELIIDULINE
JURIIDILISTE TEADUSTE INSTITUUT

RAHVAKOHTUNIKU JA RAHVAKAASISTUJA BIBLIOTEEK

S. N. ABRAMOV

**TSIVIILASJADE KOHTULIK
ARUTAMINE JA OTSUSTAMINE**

RK „TEADUSLIK KIRJANDUS“
TARTU, 1945

NSVL KOHTU RAHVAKOMISSARIAADI ÜLELIIDULINE
JURIIDILISTE TEADUSTE INSTITUUT

RAHVAKOHTUNIKU JA RAHVAKAASISTUJA BIBLIOTEK

TOIMETAJA I. T. GOLJAKOV

S. N. ABRAMOV

TSIVIILASJADE KOHTULIK ARUTAMINE JA OTSUSTAMINE

KOHTUISTUNG JA KOHTUOTSUS

RK „TEADUSLIK KIRJANDUS“
TARTU, 1945

Tõlgitud teose järgi: С. Н. Абрамов, Судебное рассмотрение и разрешение гражданских дел. Судебное заседание и судебное решение.

Юридическое издательство НКЮ СССР. Москва, 1944.

Tõlkija: A. Ingar.

EESTI ÕIGUSKESKUSE
RAAMATUKOGU

5. m. 1070

Arvutiprotsess

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

I peatükk.

KOHTUISTUNGI JA KOHTUOTSUSE POLIITILINE JA PROTSESSUAALNE TÄHTSUS TSIVIIL- ASJADES.

Kohtuistung on tsiviilprotsessi põhiline, otsustav staadium.

Erinevalt kriminaalprotsessist, kus juba enne kohtuistungit vastavad organid eeluurimise korras koguvad tõendeid, neid kontrollivad, uurivad ja teevad vajalikke järeldusi, toimub tsiviilprotsessis alles kohtuistungil esmakordselt kõigi tõendite kontroll ning uurimine, selgitatakse ja määratakse kindlaks vaidluse olemus, poolte tõelised vahekorrad, otsustatakse küsimus selle kohta, kas hageja õigused on rikutud, kas neid rikkus kostja. Kohtuistungil kindlakstehtu alusel teeb kohus oma otsuse.

Kohtuotsuse tegemisega lõpeb tsiviilasja arutamine. Kohtuotsus on tsiviilprotsessi tähtsaim akt, sest temas annab kohus vastuse, mis lahendab vaidluse poolte vahel.

Sotsialistliku riigi nimel ja nõukogude seaduste alusel ennistab kohus oma otsusega (kostja poolt rikutud hageja õigused), või tunnistades, et selline rikkumine pole aset leidnud, lükkab hageja nõude tagasi. Pooled on kohustatud kohtuotsusele alistuma, vastasel korral täidetakse see sundkorras kohtutäituri läbi.

Tsiviilvaidluse arutamine kohtuistungil, otsuse tegemine ja selle sundkorras täitmine omavad suurt ühiskond-

lik-kasvatuslikku tähtsust. Kohus ei lahenda üksnes antud konkreetse vaidluse poolte vahel, ei kaitse mitte ainult ühe või teise poole seaduslikke õigusi protsessis, vaid ühtlasi näitab ka konkreetsete näidistega, kuidas nõukogude seadused kaitsevad sotsialistliku ühiskonna riiklikku ja ühiskondlikku korda, sotsialistlikku omandit, kodanike, asutuste, ettevõtete ja ühiskondlike organisatsioonide õigusi ja seaduslikke huvisid.

Iga tsiviilasja, kui tähtsusetu viimane ka näiks, kohulik arutamine ja otsustamine omab määratud poliitilist tähtsust. Oma otsustega tugevdab kohus kodanike teadvuses lugupidamist sotsialistliku seaduse, sotsialistliku õiguskorra ja sotsialistliku ühiselu reeglite vastu.

See külg nõukogude kohtu tegevusest vastab ühele tähtsamaist ülesandest, mis on pandud temale NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusega. Määratledes Suure Stalinliku Konstitutsiooni alusel õigusemõistmise ülesanded NSVL-s, määrab mainitud seadus §-s 3, et „kogu oma tegevusega kasvatab kohus NSVL kodanikke kodumaa- ja sotsialismitruuduse vaimus, nõukogude seaduste täpse ja kõrvalkaldumata täitmise, sotsialistlikusse omandisse hoolitsevalt suhtumise, töödistsipliini, riiklikusse ja ühiskondlikusse kohusesse ausalt suhtumise ja sotsialistliku kooselu juhiseist lugupidamise vaimus“.

Vladimir Iljitš Lenin pidas üheks tähtsamaks nõukogude kohtu ülesandeks „...kindlustada töötava rahva distsipliini ja enesedistsipliini kõige valjem läbiviimine“ (Lenin, Teosed, XXII k., lk. 424).

Määratu poliitiline tähtsus, mida omistab sm. Stalin nõukogude kohtule, leidis selge väljenduse Suures Stalinlikus Konstitutsioonis, kus on antud nõukogude kohtukorralduse vankumatud demokraatlikud alused, mis tagavad nõukogude kohtule, kes on tõeline rahva kohus, võimaluse kaasa aidata töötava rahva kommunistlikule kasvatusel.

Kohtu ees seisvad ülesanded täidetakse tema poolt esmajoones ja peamiselt kohtuistungil, mis teostub kindlates, seadusega määratletud, asja õiget lahendamist kõige rohkem tagavates vormides. Need vormid kaitsevad poolte õigusi, kes omavad võimalust anda seletusi kohtu ees ning esitada viimasele kõik vajalikud tõendid oma nõuete tõestamiseks või teiselt poolelt esitatud nõuete ümberlükkamiseks. Peale selle kohustavad need vormid kohut ilmutama initsiatiivi ja aktiivsust poolte õiguste kindlustamisel ja kaitsmisel.

„Kohtunik“, ütleb sm. M. I. Kalinin, „peab mitte üksnes oskama antud konkreetsetes asjas ja olukorras, milles see asi toimus, poliitiliselt õigesti orienteeruda, õigesti hinnata, tundma õppida asjast osavõtvaid inimesi, ilmsiks tuua antud asja igat ajet, tema tõelist klassilist iseloomu ja olemust, vaid ta peab peale selle veel suutma seda teha nii veenvalt, nii näitlikult, et mitte ainult ta ise ja rahvakaasistujad, vaid ka kõik kohtus viibivad isikud orienteeruksid selles asjas ning saaksid aru kohtu poolt tehtud otsuse õigsusest“ (M. I. Kalinini kõne NSVL Ülemkohtu 10. aastapäevale pühendatud pidulikul istungil, „Sovetskaja Justitsija“, 1934, nr. 13).

Kohtuotsuse veenvus saavutatakse kohtuistungil läbiviimisega vastavas seadusega määratud korras, ta õhutab kodanikke kooskõlastama nõukogude seadustega oma käitumist, oma suhteid teiste kodanikega, nõukogude riigiga. Selles seisab tsiviilasjade kohtuistungil määratu ühiskondlik-poliitiline ja protsessuaalne tähtsus.

Seega osutub kohtuliku asjaarutamise protsessuaalne kord vajalikuks tingimuseks, mis tagab õigusemõistmise teostamise õigsuse.

Hooletu suhtumine protsessuaalseaduse nõuetesse ei või jätta mõju avaldamata asja arutamise õigsusele ning seega ka kohtu poolt tehtud otsuse õigsusele ning viib viimase tühistamisele. Sellega õõnestatakse kohtu autoriteeti, ja järelikult kaotavad kohtuistung ja kohtuotsus

selle poliitilise tähtsuse, mida nad peavad omama. Kohus ei saa kasvatada lugupidamist seaduste, sealhulgas protsessuaalseaduste vastu, kui ta ise ei näita eeskujunende täpses täitmises.

II peatükk.

KOHTU LAHENDITE LIIGID. **(Kohtuotsus ja kohtumäärus.)**

Asjaarutamise põhiliseks eesmärgiks kohtuistungil on pooltevahelise vaidluse lahendamine. Küsimusele, kas hageja nõuded on õigusepärased või mitte, õigusepärased tervikuna või osaliselt, ning kas nad kuuluvad rahuldamisele, annab kohus vastuse oma lahendis pärast kogu asja arutamise lõppemist. Sellist kohtu lahendit nimetatakse **k o h t u o t s u s e k s**.

Kuid selleks, et asja arutamine oleks edukas ja otsus seadusepärane ning põhjendatud, peab kohus veel reas küsimustes võtma seisukoha, mille õigest lahendamisest sõltub ka põhilise küsimuse lahendamise õigsus, s. o. õige otsuse tegemine. Kohtu lahendeid neis küsimustes, mis on tehtud ainuisikuliselt või kollegiaalselt, nimetatakse **k o h t u m ä ä r u s t e k s**. Tähendatud määruste eesmärgiks ei ole pooltevahelise põhilise vaidluse sisuline otsustamine, vaid üksikute protsessuaalilmeliste eri momentide lahendamine.

Kohtulik menetlus enne kohtuistungit nõuab rea küsimuste läbivaatamist kohtuniku poolt ainuisikuliselt, näiteks hagi menetlusse võtmine või selle vastuvõtmisest keeldumine (kohtu pädevuse ja kohtualluvuse määramine), asja eel-ettevalmistamine VNFSV TsPK § 80 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavate paragrahvide korras, hagi tagamine jne. Lahendanud ühe või teise sellistest küsimustest, teeb kohus määruse.

Asja arutamise protsessis kohtuistungil tuleb kohtul samuti arvukais küsimustes seisukoht võtta: võimaluse suhtes arutada asja ühe poole mitteilmumisel, mõne väljakutsutud tunnistaja või eksperdi mitteilmumisel, poolte esindajate asjast osavõtmisele lubamise kohta, poolte taotluste rahuldamise kohta täiendavate tõendite suhtes, kaashagejate, kaaskostjate, kolmandate isikute asjasse kaasatõmbamise kohta, mitteõige poole asendamise suhtes õigega, asja arutamise edasilükkamise, asja menetluse peatamise kohta jne. Ka peab kohus läbi vaatama taandusavaldused (VNFSV TsPK §-d 102—104). Kõigi loetletud kui ka paljude teiste küsimuste lahendamisel teeb kohus määruse.

Mõnikord lõpeb kohtumäärusega kogu asja menetlus, kuigi kohus ei tee pooltevahelise vaidluse kohta sisulist otsust. Sellised on kohtumäärused asja menetluse lõpetamise kohta hageja loobumise tõttu haginõudest või poolte leppimise korral (VNFSV TsPK § 2 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid), poolte mitteilmumise juhtudel teiskordse kutse peale ilma kaaluvate põhjusteta (VNFSV TsPK § 100) ning teistel seaduses ettenähtud põhjustel.

Kohtuotsuse täitmise menetluses võivad samuti kerki küsimused, mis nõuavad kohtu lahendamist, nagu: kohtuotsuse täitmise pikendamine või ajatamine, otsuse täitmise viisi ja korra muutmine (VNFSV TsPK § 182), otsuse seletamine ja tõlgitsemine (VNFSV TsPK § 185), täitelehe duplikaadi väljaandmine (VNFSV TsPK § 190), kohtutäituri tegevuse õigusepärusus (VNFSV TsPK § 270) jt. Ka nendes küsimustes teeb kohus määruse.

Sellistest määrustest tuleb eristada kõrgema astme kohtu poolt tehtud määrusi kaebuste ja protestide läbi vaatamise puhul kohtuotsuse peale; samal ajal, kui esimest liiki määrused annavad vastuse eriküsimusele, mis on üles kerkinud asja arutamise või kohtuotsuse täitmise

menetluses, otsustab kõrgema astme kohtu määrus küsimuse, kas edasikaevatud otsus kuulub tühistamisele või jõusse jätmisele.

Kohus teeb määruse ka neil juhtudel, mil asja arutamisel ilmneb vajadus juhtida mingi teise organi või ameti-isiku tähelepanu ühele või teisele korrapuudusele üksikute asutuste või ettevõtete tegevuses. Sääraseid määrusi nimetatakse tavaliselt „erimäärusteks“. Nad ei lahenda mingeid küsimusi arutatava asja suhtes, neis ainult fikseeritakse need asjaolud, mida kohus peab vajalikuks vastavatele asutustele või ameti-isikutele teatavaks teha nende poolt vajalike abinõude tarvitusele võtmiseks.

III peatükk.

KOHTULIKU ASJAARUTAMISE PÕHIPRINTSIIBID.

Nõukogude tsiviilprotsessi ei reguleeri mitte lihtsalt üksikute reeglite ja seaduseeskirjade kogum. Kõik protsessi reeglid tulenevad kindlatest põhiprintsiipidest, esmajoones sotsialistliku demokraatliku printsiibist.

Kohtuistungil õige läbiviimine, mis on vajalik asja sisulise arutamise õigsuse kindlustamiseks, sõltub tsiviilprotsessi põhiprintsiipide tundmisest ja neist arusaamisest. Seepärast tuleb eelkõige tutvuda nõukogude tsiviilprotsessi põhiliste demokraatlike printsiipidega, mis leiavad oma kõige täielikuma kehastuse kohtuistungil.

Printsiibid, millele on ehitatud Nõukogude Liidus tsiviilprotsess, on järgmised: 1) dispositiivsus, 2) võistkondlikkus, 3) poolte võrdõiguslikkus, 4) avalikkus, 5) suulisus ja vahenditus, 6) katkestumatus, 7) protsessiosaliste õigus kasutada oma emakeelt.

D i s p o s i t i i v s u s nõukogude tsiviilprotsessis seisab poolte õiguses kasutada neile kuuluvaid materiaal-

seid ja protsessuaalseid õigusi. Sel eesmärgil tagatakse pooltele initsiatiivi avaldamine ja võimalus aktiivselt tegutseda oma seaduslike õiguste kaitse ja kindlustamise saavutamisel.

Nõukogude Liidus, sotsialismimaal, kus on kindlustatud isiku majanduslik ja poliitiline vabadus, kus on harmooniliselt ühendatud isiku ja ühiskonna huvid, ei lüüta isiku initsiatiiviavaldus sugugi välja riigi aktiivset osa õiguste teostamisel ja kaitsmisel. Seepärast väljendub dispositiivsuse-printsiip nõukogude tsiviilprotsessis mitte üksnes poolte initsiatiivis ja aktiivsuses, vaid ka kohtu ning prokuratuuri ja teatud juhtudel teiste riigiorganite ja ka ühiskondlike organisatsioonide initsiatiivi ja aktiivsuse avaldustes.

Vastavalt VNFSV TsPK §-le 2 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavatele paragrahvidele asub kohus asja läbivaatamisele ainult sellest huvitatud poole avalduse põhjal, kuid TsPK sama paragrahvi alusel võib kohus asuda asja läbivaatamisele ka prokuröri avalduse põhjal. Vanemalt lastele ülalpidamisvahendite (alimentide) nõudmise ja isaduse kindlaksmääramise asjad võetakse kohtute poolt menetlusse mitte üksnes vanemate, vaid ka eestkostjate avaldusel, perekonnaseisuaktide osakonna teadaandel, emade- ja lastekaitseorgani, eestkosteorani või ametiühingu hagi põhjal, kuid samuti võib neid alustada kohtu enese algatusel (VNFSV TsPK § 2-a ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Töölt ebaõigelt vallandamise asjades võib kohus, mõistes ettevõttelt välja tasu hageja sunnitult töölt puudumise eest, omal algatusel protsessi kaasa tõmmata ameti-isiku, kes on süüdi töölise ebaõiges vallandamises, ning sellelt isikult välja mõista ettevõtte kasuks viimasele tekitatud kahju (VNFSV TsPK § 172-a ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Sõjaväelaste perekondade huvide kaitse eesmärgil on ameti-isikud kohustatud esitama tsiviilhagisid ilmselt kahjulike ja äärmise puuduse mõjul teostatud (orjastavate) tehingute tühistamiseks, mis on sõlmitud Punaarmee ja Sõja-merelaevastikku kutsutud isikute perekondade poolt (märkus VNFSV TsK § 33 ja teiste liiduvabariikide TsK-te vastavate paragrahvide juurde).

Dispositiivsuse-printsiipt väljendub kohtuistungil selles, et hageja võib hagist loobuda, oma haginõudeid suurendada või vähendada, kostja võib hagi õigeks võtta, pooled võivad sõlmida leppetõingu. Kuid kõik need poolte korraldused ei ole kohtule aga kohuslikud, kohus peab kontrollima, kas nad pole seadusevastased, sihitud seadusest möödahiilimisele või seaduse rikkumisele, riigi või kolmandate isikute huvide rikkumisele, kas nad ei ole teostatud pettuse, ähvarduse jne. mõjul. Ning ainult sel juhul, kui kohus veendub, et ülalootletud momente ei ole, võib ta näiteks asja poolte leppimise tõttu lõpetada või jällegi hagi rahuldada selle õigeksvõtmise puhul kostja poolt. Vastasel korral peab kohus asja arutama sisuliselt.

Oma otsuses ei ole kohus seotud haginõuete suurusga ja võib hagejale välja mõista rohkem, kui viimane taotleb (VNFSV TsPK § 179).

Dispositiivsuse-printsiipt avaldub ka selles, et pooled on õigustatud kohtuotsuse peale edasi kaebama, samuti võib viimase peale esitada protesti ka prokurör. Teise astme kohus ei ole seotud kaebuses või protestis ettetoodud väidete ja motiividega, ta on kohustatud kontrollima täies ulatuses ja igakülgse otsuse seaduslikkust ja põhjendatust nii kaebuse esitanud poole kui ka otsusele mitte edasikaevanud isikute suhtes (NSVL, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 15).

Võistkondlikkus ja poolte üheõiguslikkus. Tihedas seoses dispositiivsuse-printsiiptiga on võistkondlikkuse-printsiipt. Kõige otstarbekohasem on

teda vaadelda koos poolte üheõiguslikkuse printsiibiga. Võistkondlikkus tähendab sellist protsessi korraldust, mille alusel kohtu ees esinevad kaks üheõiguslikku poolt — hageja ja kostja, kes evivad ühesuguseid õigusi kogu asja arutamise kestel. Seadus määrab, et „kumbki pool peab tõendama need olud, millele ta toetub kui oma nõuete ja vaiete alusele. Tõendid esitatakse poolte poolt, samuti võib neid koguda ka kohus omal algatusel. Kui esitatud tõendid ei ole küllaldased, siis võib kohus pooltele ette panna esitada täiendavaid tõendeid“ (VNFSV TsPK § 118 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Nõukogude seadus juhib pooled esmajoones nende eneste initsiatiivile ja aktiivsusele kõigi asjaolude selgitamisel ja nende põhjendamisel vajalike tõenditega. Pooled ise peavad selgitama kõiki nende nõuete või vastuväidete aluseks olevaid fakte, esitama tõendeid nende faktide põhjendamiseks. Kuid kõrvuti sellega kohustab seadus ka kohut mitte poolte tegevuse passiivseks pealtvaatajaks jääma. Nõukogude kohtule, kelle ülesandeks on sotsialistliku riigi huvide ja kodanike õiguste kaitsmine, pole ükskõik, kuidas lõpeb poolte vahel tekkinud vaidlus. Otsus asjas peab olema põhjendatud ja seaduslik, vastama sotsialistliku riigi ning ühes sellega üksikute kodanike huvidele. Seepärast peab kohus ilmutama initsiatiivi ja aktiivsust kõigi asjaolude väljaselgitamisel ja nende põhjendamisel tõenditega, kui seda pole teinud pooled. Poolte ja kohtu initsiatiivi ja aktiivsuse ühendamise annab võimaluse tõeliselt demokraatlikes vormides kindlaks teha poolte tegelikud suhted ning õigesti lahendada vaidluse nende vahel.

Säilitades täieliku objektiivsuse poolte õiguste kaitsmisel, ei või nõukogude kohus samuti ka ignoreerida poolte faktilist ebavõrdsust protsessis. Seepärast peab kohus, mitte piirdudes poolte esitatud seletustega ja materjalidega, vahenditult pooltele esitatud küsimuste

kaudu kaasa aitama asja lahendamiseks oluliste asjaolude väljaselgitamisele ja nende tõenditega põhjendamisele, osutades kohtu poole pöörduvaile töötajaile aktiivset kaasabi nende õiguste ja seaduslike huvide kaitsmisel, et juriidiline mitteteadlikkus, kirjaoskamatus ja muud sarnased asjaolud ei oleks neile kahjuks. Sealjuures selgitab kohus pooltele nende protsessuaalõigusi, teatades tagajärgedest, mis on seotud protsessuaaltoimingutega või nende ärajätmisega (VNFSV TsPK § 5 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Pooltel on õigus mitte üksnes kohtule tõendeid esitada, vaid ka: 1) aktiivselt osa võtta iga üksiku tõendi läbivaatamisest, 2) anda seletusi iga üksiku tõendi kohta, sõltumata sellest, kes selle tõendi esitas, 3) ära näidata see tõendite läbivaatamise kord, mida nad peavad kõige õigemaks, 4) algatada iga liiki taotlusi, 5) pärast tõendite läbivaatamise lõppemist esitada kohtule oma seletusi (poolte vaidlus).

Kõik kohtuistungil tekkivad küsimused, samuti kõik poolte taotlused otsustab kohus. Ta võib poolte arvamusega nõustuda või mitte nõustuda, kuid ühtki määrust asja arutamise, tõendite väljanõudmise või asja juurde lisamise ja nende läbivaatamise korra kohta ei või kohus teha enne poolte arvamuse ärakuulamist. Poolte õiguste ignoreerimine protsessis on jäme seaduserikkumine. Ühes sellega peab kohus meeles pidama, et pooled on kohustatud heausuliselt kasutama kõiki neile kuuluvaid protsessuaalõigusi. Seepärast peab kohus tõkestama igasuguseid kuritarvitusi ja avaldusi, mille sihiks on asja arutamist venitada või küsimust segaseks teha (VNFSV TsPK § 6 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Pole raske veenduda, et võistkondlikkuse-printsiip on praktiliselt teostatav ainult siis, kui mõlemad pooled on üheõiguslikud, seejuures mitte vormiliselt, vaid faktiliselt. Kus ei ole poolte üheõiguslust, seal ei saa ka

aset leida võistkondlikkuse-printsiibi teostamine, seal ei või järelikult ka juttu olla objektiivsusest, poolte tõeliste õiguste ja vahekordade kindlakstegemisest.

Nõukogude tsiviilprotsess on ehitatud laia demokraatsuse alustele, seepärast on kohtuistung allutatud poolte tõelise võrdõigusele, poolte kui ka kohtu initsiatiivi ja aktiivsuse printsiibile.

Kohtuistungil avalikkuse printsiip avaldub selles, et kõik kohtutoimingud istungil peale otsusetegemise ja -koostamise toimuvad avalikult. Asja arutatakse poolte juuresolekul ja osavõtul, kohtus võib viibida iga soovija.

See printsiip on täielikus kooskõlas nende ülesannetega, mis on pandud nõukogude kohtule. Kohtu kasvatuslik osa on teostatav ainult sellega, et asjaarutamine toimub avalikult. Töötajate laiad massid omavad võimalust tutvuda kohtuotsusega mitte üksnes istungisaalis, vaid ka ajakirjanduse kaudu, kuhu paigutatakse tähtsaimate kohtuprotsesside aruandeid.

Selline kohtuistungil korraldus aitab kohtul sidet luua oma valijatega, töötajate laiade massidega.

Just sellepärast seati sisse kohtuliku asjaarutamise avalikkus nõukogude kohtu organiseerimise esimestest päevadest alates. Suur Stalinlik Konstitutsioon muutis selle protsessuaalse printsiibi konstitutsiooniliseks printsiibiks. NSVL Konstitutsiooni § 111 ja NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 8 määravad, et „asjade arutamine kõigis NSVL kohtuis on avalik, kuivõrd seadus ei ole teinud erandeid“. Sedasama kohtame ka VNFSV TsPK §-s 94 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavates paragrahvides. Nii tuleb kõiki asju kõigis kohtuis arutada avalikult. Erand sellest reeglist tsiviilõigusemõistmise suhtes on ette nähtud VNFSV TsPK §-s 95 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavates paragrahvides; need paragrahvid määravad, et asjaarutamine kinniste uste taga on

lubatud: a) kui asjaolude kohaselt avalik arutamine võib osutuda mittesoovitavaks riikliku saladuse hoidmise seisukohalt ja b) kui asjaolud puutuvad poolte intiimelusse.

Peale selle ei tohi unustada ka NSVL Konstitutsiooni §-i 128 kodanike kirjavahetuse saladuse kaitsmise kohta.

Valvsus peab olema alati nõukogude kodanikule omaseks jooneks ning selle ilmutamine on nõukogude kohtu kohuseks. Erilist tähtsust omas valvsus Suure Isamaasõja tingimustes. Kohtust käivad läbi kõige mitmekesisemad asjad, milledes puudutatakse nii üksikute kodanike, nõukogude aparaadi, riiklike ja ühiskondlike ettevõtete töötajate tegevuse kui ka tervikuna nende asutuste ja ettevõtete tegevuse mitmesuguseid küsimusi. Spioonid ja diversandid, kes on vaenlase poolt meie tagalasse saadetud, võivad kohtu avalikkust ära kasutada ühe või teise teate saamiseks, näiteks mõne ettevõtte asukoha, selle tootmise iseloomu kohta jne.

Seepärast peab kohus igal üksikul juhul hoolikalt kaaluma, kas ei ole takistust asja avalikuks arutamiseks.

Kui kohus peab vajalikuks asja arutada kinnisel kohtuistungil, on ta kohustatud tegema motiveeritud määruse põhjuste täpse äranäitamise. Kohus võib istungi kinniseks kuulutamise määruse teha ka ainult üksikute asjaolude selgitamiseks. Kõigil neil juhtudel on istung kinnine ainult kõrvalistele isikutele; pooled nende esindajad, eksperdid, tõlgid, tunnistajad võtavad kinnisest istungist osa (VNFSV TsPK § 96 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Kohtuotsus kuulutatakse igal juhul avalikult (TsPK sama paragrahv).

S u u l i s u s j a v a h e n d i t u s. Nende printsiipide olemus seisab selles, et kohus peab tutvuma kõigi asja materjalidega ning uurima igat tõendit vahendi-

tult ja suulises vormis. Kohtunikud, kel tuleb asja kohta otsus teha, peavad isiklikult ära kuulama poolte seletused, tunnistajate ütlused, ekspertide arvamuse, tutvuma kõigi asjas olevate dokumentidega ja vaatlema asitõendeid.

Tuleb meeles pidada, et nende printsiipide täitmine annab istungisaalis viibijaile võimaluse kontrollida kohtuotsuse õigsust; otsus omandab suurema veenvuse ja kohtu autoriteet tugevneb.

Protsessi katkestumatus. See printsiip eeldab kohtuliku asjaarutamise sellist korda, kus kogu faktiline materjal vaadatakse läbi ja tajutakse ühe ja sama kohtukoosseisu poolt. See koosseis, asudes asja arutamisele, ei või kõrvale kalduda teisele tööle või teiste asjade arutamisele niikaua, kui ei ole lõpetatud alustatud asja läbivaatamine.

Kerge on kujutleda, et kohtukoosseisu muutmine asja arutamise kestel viib vahendituse ja suulisuse printsiibi jämedale rikkumisele, kuna uus koosseis ei oma võimalust vahenditult ja suuliselt vastu võtta kohtu poolt juba varem ärakuulatud osa asja faktilisest materjalist. Sel juhul muutub protsess kirjalikuks ning mingist vahenditusest ei saa olla juttugi. Lubamatu on samuti, et vaheajal, mis on tehtud näiteks ekspertiisi arvamuse koostamiseks, arutatakse teist asja; sel juhul võivad mitmesuguste asjade kohta käivad asjaolud kergesti kohtu kujutluses segi minna. Kui asja arutamine on edasi lükatud, siis tuleb uut asja läbivaatamist alustada uuesti kõigi tõendite kohusliku uurimisega. Kui asjaarutamise kestel rahvakaasistuja välja langeb, tuleb asjaarutamine edasi lükata, — uut kaasistujat kohtukoosseisu kutsuda ja asjaarutamist jätkata ei tohi. Suurte asjade arutamisel on soovitatav kutsuda kohtukoosseisu varu-kaasistuja, kes viibib kogu aja istungil ja ühe põhi-kaasistuja väljalangemisel viimast asendab; sel juhul asjaarutamine jätkub.

Kohtupidamise keel, protsessiosaliste õigus kasutada emakeelt. Üldiste põhimõtete kohaselt toimub kohtupidamine liidu- või autonoomse vabariigi või autonoomse oblasti keeles (NSVL Konstitutsiooni § 110). Üksikute liiduvabariikide konstitutsioonid määravad, et rahvuslikes ringkondades ja rajoonides toimub kohtupidamine antud ringkonna või rajooni keeles. Sellest järeldub, et kohtupidamine teostatakse teatava liidu- või autonoomse vabariigi, autonoomse oblasti, rahvusliku ringkonna või rajooni elanikkonna enamiku keeles. Kuid igas vabariigis, autonoomses oblastis, igas rahvuslikus ringkonnas ja rajoonis elavad tavaliselt ka kodanikud, kes ei valda või ainult nõrgalt valdavad elanikkonna enamiku keelt. Arusaadavalt kaotaksid printsiibid, millele on rajatud kohtuprotsess, oma tähtsuse isikuile, kes küllaldaselt ei valda kohtupidamise keelt, kui nad ei omaks faktilist võimalust kasutada seadusega neile kindlustatud protsessuaalseid õigusi.

Just sellepärast NSVL Konstitutsiooni ja liiduvabariikide konstitutsioonide vastavad paragrahvid määravad, et isikuile, kes ei valda kohtupidamise keelt, peab olema tagatud täieliku tutvumise võimalus tõlgi kaudu asja materjalidega, kõigi kohtu toimingutega, — kõige- ga, mis toimub kohtuistungil; samuti on neile antud õigus esineda kohtus emakeeles. See puutub esmajoones pooltesse, s. o. hagejasse, kostjasse, kolmandasse isikuisse, kuid mitte vähemal määral ka tunnistajasse, eksperdisse ja kõigisse teistesse isikuisse, kes protsessist osa võtavad. Pooled võivad oma emakeeles esitada kohtule iga liiki avaldusi ja dokumente (hagid, kaebused jne.); ka otsuste ja määruste ärakirjad tuleb neile samuti nende emakeeles välja anda.

Seadusenõuete alahindamine kohtupidamise keele ja protsessiosaliste sellekohaste õiguste suhtes on Stalinliku Konstitutsiooni rikkumine, leninlik-stalinliku rah-

vuspoliitika moonutamine ja viib paratamatult kohtuotsuse tühistamisele.

IV peatükk.

KOHTUISTUNGI ETTEVALMISTAMINE.

Selleks et kindlustada kohtuistungi õiget läbi viimist ja asja õiget arutamist, peab istung olema hoolikalt ette valmistatud.

Kohtuistungi ettevalmistamist ei tohi ära segada asja eel-ettevalmistamisega TsPK § 80 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavate paragrahvide korras. Asja eel-ettevalmistamise eesmärk seisab selles, et kindlustada kohtuistungi jaoks asja suhtes vajalikud tõendid, samuti et selgitada, milliseid isikuid peale hageja ja kostja tuleb asjasse kaasa tõmmata (kolmas isik, prokurör) jne.

Kohtuistungi ettevalmistamine seisab asja arutamisele määramises, pooltele, kolmandatele isikutele asja arutamise ajast teatamises, isikute väljakutsumises, kes peavad protsessist osa võtma (tunnistajad, eksperdid, tõlgid jne.), rahvakaasistujate väljakutsumises ja lõppeks asja enda läbiuurimises kohtuniku poolt ja rahvakaasistujate tutvustamises sellega.

Sellesse kõigesse ei tohi suhtuda kui tehnilisse töösse, mida võib teha ülesandeks sekretärile, nagu seda teevad mõned kohtunikud. NSVL, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadus omistab neile momentidele kaugeltki mitte tehnilist tähtsust. Mainitud seaduse §-s 28 on ära näidatud rahvakohtunike teiste kohustuste hulgas ka sellised, nagu asja arutamisele määramine, korralduste tegemine pooltele asjaarutamise ajast teatamiseks, tunnistajate väljakutsumine jne. Needsamad kohustused on pandud krai-, oblasti-, ringkonnakohtu ja autonoomse oblasti kohtu esimehele (§ 37), samuti autonoomse ja liiduvabariigi ülemkohtu esimehele (§-d 44 ja 52).

See muutub arusaadavaks, kui vaatleme nende toimingute tähtsust.

Asja arutamisele määramine, pooltele teatamine, tunnistajate ja ekspertide väljakutsumine.

Asja arutamisele määramine on tõsine protsessuaalne toiming, esiteks asja õigeaegse läbivaatamise, teiseks poolte protsessuaalsete õiguste tagamise seisukohalt.

Nõukogude kohus peab töötama täpselt, asja arutama ja otsustama õigeaegselt. Kohtu üheks ülesandeks on võitlus bürokratismiga ja asjaajamise venitamisega, seda enam lubamatu on venitamine kohtu enda töös. Mitteõigeaegne asja arutamine ning selle venitamine toob kahju riigile ja üksikuile kodanikele, vähendab kohtuotsuse efektiivsust ja õõnestab sellega kohtu autoriteeti. Näiteks laste ülalpidamiseks alimentide nõudmise asjade mitteõigeaegne lahendamine kahjustab ema ja last. Viivitus asjade läbivaatamisel riiklikele asutustele ja ettevõtetele tekitatud kahjude tasumise nõuetes toob otsesest kahju riigile jne.

Arvesse võttes asjade üksikute kategooriate — alimentide-, töö- ja teiste asjade — erilist tähtsust, määrab seadus nende läbivaatamise tähtajad (VNFSV TsPK § 53-a, 53-b), samuti on rea teiste asjade arutamise tähtajad määratud NSVL KohtuRK või liiduvabariikide kohtu rahvakomissariaatide poolt.

Asja arutamisele määramise juures tuleb arvestada antud asjade kategooria erilisust, antud konkreetse asja erilisust ja tervet rida teisi asjaolusid.

Kuid asja läbivaatamise tähtaegadest kinnipidamine peab olema seoses poolte õiguste kaitsega, seepärast tuleb kohtuistungil päev määrata sellise arvestusega, et poolte huvivid ei rikutaks. Pooled ja kolmandad isikud omavad õigust osa võtta asja arutamisest kohtuistungil, mispärast tuleb neile õigeaegselt teatada mitte üksnes istungi päev, vaid ka kellaeg, et nad omaksid võimalust

vabaneda tavalisest tööst kohtusse ilmumiseks ja asja-arutamisele ettevalmistamiseks.

Kui näiteks kostja saab teate tema kohtusse kutsumise kohta asjaarutamise päeval või isegi eelõhtul, siis on seadusenõue vormiliselt täidetud, kuid tegelikult ei ole siin enamikel juhtudel kostja seaduslikud õigused kaitstud, kuna tal puudub võimalus tutvuda asja materjalidega ja protsessist osavõtmiseks vastavalt valmistuda. Seadus nõuab seepärast, et kohtukutsete kätteandmise aeg oleks märgitud nii kutsele, mis antakse adressaadile, kui ka kohtusse tagastamisele kuuluvale teisele eksemplarile (TsPK § 69).

Peale selle tuleb arvesse võtta, et poolte, tunnistajate, ekspertide ja tõlkide kohtusse kutsumine on seotud nende eemaldamisega tööst. Nende asendamine ettevõttes tööpingi juures, töölindil ei ole sageli samal päeval võimalik, mispärast kohtukutse õigeaegne kätteandmine on nõutav samuti tootmise huvides, riigi huvides.

Lõppeks peab kohus ka seda asjaolu arvestama, et asjaarutamise päevaks peab ta omama vastuvaidlematut tõendit kutse kätteandmise kohta, s. o. tagasi saama teise eksemplari kutsest adressaadi allkirjaga.

NSVL Ülemkohus andis juhise, et „välja kutsudes pooled ja tunnistajad TsPK-s määratud vormis kutsetega, peab kohus tarvitusele võtma kõik abinõud nende õigeaegseks kätteandmiseks ning määrama asja arutusele sellise arvestusega, et pooled omaksid küllaldast tähtaega õigeaegseks kohtusse ilmumiseks ning asja ettevalmistamiseks. Kohus, asudes asja arutamisele, peab kontrollima, kas pooltele on teatatud asjaarutamise päevast TsPK-s kindlaksmääratud korras, juhul aga, kui tekib selles kahtlus, tuleb asi edasi lükata“ (NSVL Ülemkohtu 52. Pleenumi määrus 28. oktoobrist 1935. a. „Rangeimast protsessuaalnormidest kinnipidamisest tsiviilprotsessis“). Nii nõuab NSVL Ülemkohus mitte üksnes õigeaegset kohtukutsete kätteandmist, vaid ka vas-

tavate seadustega määratud vormide järgimist ning lõppeks seda, et kutsete kätteandmine iseenesest toimuks TsPK-s määratud korras. Kõigi nende nõuete täitmine omab suurt protsessuaalset tähtsust.

Rahvakaasistujate väljakutsumine. Määrates asja arutamisele ja kindlustades kõigi isikute väljakutsumist, kes protsessist peavad osa võtma, peab kohus rakendama abinõud järjekordsete rahvakaasistujate väljakutsumiseks.

Praktikas võib mõnikord tähele panna, et enne kohtuistungil algust rahvakohtunik ja sekretär võtavad äärmisi abinõusid tarvitusele, et „hankida“ mõnda kaasistujat. Kartes, et kohtuistung nurjub, ei arvesta kohtunik neil juhtudel seaduse nõuet, et rahvakaasistujat võib kutsuda osa võtma õigusemõistmise teostamisest mitte rohkem kui 10 päevaks aastas. Endastmõistetavalt ei saa säärastel juhtudel juttu olla rahvakaasistujate ettevalmistavast tutvustamisest asjaoludega, kuna ometi kohtunik peab tarvitusele võtma abinõusid kaasistujate selles abistamiseks. Ainult viimatimainitud tingimustel võivad kaasistujad täita oma kohustusi, aktiivselt osa võtta asja arutamisest ja otsustamisest.

Asjaga tutvumine. Kuigi kohtunik tutvus asjaga juba selle eel-ettevalmistamise protsessis TsPK § 80 korras, tuleb tal ometi enne asja arutamist, kohtuistungil eelpäeval, asja hoolikalt uurida, koostada tõendite läbivaatamise eelplaani ja, kui asi keerukas, teha väljavõtteid dokumentidest.

Kohtunik, kes on istungil eesistujaks, peab esitama asjaolud selgelt ning täpselt ja juhtima kohtuistungit niiviisi, et leiaksid selgitamist kõik asjaolud ja jääksid kõrvale asjasse mittepuutuvad ning tähtsust mitteomavad asjaolud ning tõendid. Kui kohtunik ei ole asjaga küllaldaselt tuttav, ei saa ta juhtida kohtuistungil käiku, ei tea, mida pooltelt ja tunnistajailt küsida, mistõttu asjaarutamine läheb kindla suunata, vajalikud asjaolud

jäävad selgitamata, asjasse kuhjub siia mittekuuluvaid materjale. Lõpptulemusena ei ole kohtunikul, kaasistujail ega istungisaalis viibijail selget kujutlust vaidluse olemusest. Sellistel asjaoludel võib otsus osutada põhjendamatuks ja ta tühistatakse.

V peatükk.

KOHTUISTUNGI PIDAMISE KORD JA SISU.

1. Üldalused.

Kohtuistung peab olema läbi viidud kindla plaani järgi, et kõige paremini tagada poolte tõeliste suhete kindlakstegemist. Asjaarutamine peab arenema vastavas järjekorras, nii et iga järgnev toiming areneks loomulikult eelnevast, põhineks sellel ning oleks sellest tingitud.

Igas asjas võib kohtuistungit jagada järgmistesse staadiumidesse: 1) ettevalmistav staadium, 2) tõendite uurimine (asja sisuline arutamine), 3) poolte vaidlus, 4) otsuse tegemine ja kuulutamine.

Enne kui minna üksikute staadiumide sisu käsitlemisele, tuleb selgitada eesistuja ja rahvakaasistujate osa kohtuistungil.

VNFSV TsPK-s ei ole neid küsimusi reguleerivaid norme. UNSV TsPK § 114 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid panevad eesistujale kohtuistungil juhtimise ülesande ja kohustuse istungil korda hoida, samuti annavad talle seda korda rikkuvate isikute suhtes mõjutusvahendite kohaldamise õiguse.

Turkmeeni NSV TsPK § 117 määrab peale selle, et eesistuja peab kohtuistungil käiku juhtides kõrvaldama sellest kõik asjaarutamisse mittepuutuva ning juhtima teda suunas, mis kõige enam soodustab poolte tõeliste õiguste ja vahekordade selgitamist. Kuigi teiste liidu-

vabariikide koodeksid, eriti VNFSV TsPK seda reeglit ei sisalda, tuleb kohtuistungi üldsätetest ja eesistuja kohustustest lähtudes järeldada, et sellist eeskirja peavad järgima kõigi liiduvabariikide kohtud.

Sellest sättest, et eesistuv rahvakohtunik juhib kohtuistungit, ei järeldu sugugi, et rahvakaasistujad peavad jääma passiivseks ning ainult pealt kuulama, ilmutamata mingit initsiatiivi ja aktiivsust asja arutamisel. Kohus on NSVL-s kollegiaalne ja seepärast tuleb kollegiaalselt lahendada mitte üksnes põhilised küsimused, mis lõpptulemusena formuleeritakse kohtuotsuses, vaid kõik asjaarutamise käigus ettetulevad küsimused. Kõike, mis vähegi puudutab asjaolusid, tõendite kogumist, uurimist jne., peab otsustama kohus tervikuna, aga mitte eesistuja. Ainuisikuliselt otsustab eesistuja üksnes küsimused, mis on seoses korra säilitamisega kohtusaalis, jms. Eesistuja on kohustatud jälgima, et protsessiosalised ei kalduks kõrvale kohtuliku arutuse põhisuunast, kõrvaldama arutatavasse asja mittepuutuvad küsimused. Kui aga näiteks pool nõuab kindlalt tunnistajale teatud küsimuse esitamist, siis peab eesistuja seda laskma kohtunikel otsustada ning andma lõpliku vastuse juba sel alusel. On enesestmõistetav, et kui on otsustamisel ühe või teise tõendi lubamise küsimus, võib kohus seda ainult kollegiaalselt otsustada. Eesistuja peab looma sellise kohtuistungi korra, mis kõigiti soodustaks kaasistujate kui võrdõiguslike kohtuliikmete aktiivset osavõttu, teisest küljest aga — tagaks kohtuistungi õiget suunda.

Asja õigeks otsustamiseks omab suurt tähtsust poolte, nende esindajate ja teiste protsessiosaliste õiguste silmaspidamine kohtu poolt. Seadus (TsPK § 5) paneb kohtule ülesande osutada tema poole pöörduvaile töötajatele aktiivset kaasabi nende õiguste ja seaduslike huvide kaitsmisel, kuid see ei tähenda, et kohus võib eelistada ühte pooltest teise kahjuks. Kohtunik peab

meeles pidama protsessi põhiprintsiipi — poolte võrd-
sust. Osutades näiteks naishagejale abi tõendite kogu-
misel isaduse kindlakstegemiseks, ei tohi eesistuja või
kaasistujad ilmutada tendentslikkust kostja suhtes; vas-
tupidi, see kaasabi naishagejale peab olema osutatud sel-
lisel kujul, et ka kostjale oleks selge kohtu objektiivsus,
s. o. tema püüe selgitada poolte tõelikke vahekordi. Pole
välja suletud võimalus samaaegselt abistada ka kostjat
tõendite kogumisel.

Kohtunike poolt esitatud küsimused peavad olema
sellised, et ei tekiks pooltel ega istungisaalis viibijail
veendumust, et kohtunik „on juba asja otsustanud“.

Seadus paneb eesistujale korrahoidmise kohustuse
istungisaalis.

Meie partei keskorgan „Pravda“ kirjutas juhtkirjas
4. novembrist 1935. a., et kohus ka oma välise kujuga
peab sisendama lugupidamist seaduse vastu. Seepärast
on äärmiselt tähtis see olustik, milles kohtuistung toi-
mub. See peab olema kultuurne ja asjalik, nii et prot-
sessiosalistel kui ka istungisaalis viibijail tekiks veen-
dumus, et kohus suhtub kogu tõsiduse, tähelepanelikkuse
ja hoolitsevusega asja arutamisse, — siis tõuseb ka kohtu
autoriteet.

Kohus peab nõudma nii pooltelt ja teistelt protsessi-
osalistelt kui ka kõigilt istungisaalis viibijailt ettenäh-
tud korrast kinnipidamist, kultuurset käitumist ning
alistumist eesistuja korraldustele. Korrarikkujate suhtes
võib tarvitusele võtta mõjutusvahendeid, mis on ees-
istujale seadusega antud. VNFSV TsPK ei näe üldiselt
ette selliseid mõjutusvahendeid, kuid see ei tähenda veel,
et kohus peaks korrarikumised jätma tähele panemata,
vaid neil juhtudel kohaldatakse praktikas KrPK vasta-
vaid paragrahve.

2. Kohtuistungi ettevalmistav staadium.

Selles staadiumis otsustab kohus küsimuse asja arutamise võimalikkusest ja sooritab kõik vajalikud ettevalmistavad toimingud selleks, et asja arutamine toimuks normaalselt.

Asja arutamiseks määratud kellaajal ilmub kohus istungisaali, kuulutab kohtuistungi avatuks ja teatab, milline asi tuleb arutamisele, näiteks: „Arutusele tuleb Frunze rajooni Elamute Valitsuse hagiast kod. I. V. Kirešenko vastu korterist väljatõstmises üüri mittetasumise pärast.“

Pärast kohtuistungi avamist peab kohus selgitama, kes pooltest ja kolmandaist isikuist on kohtuistungile ilmunud, mitteilumuse juhtudel aga — selle põhjused, ja otsustama küsimuse, kas asja arutamine ilmumata jäänute äraolekul on võimalik (VNFSV TsPK § 97 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Sealjuures tuleb silmas pidada, et üldreeglina ei ole pooled tsiviilprotsessis kohustatud asjaarutamisele ilmuma (välja arvatud juhud, millest kõneldakse allpool), kuid pooltele peab olema teatatud asjaarutamise aeg, et nad saaksid kasutada oma õigust anda kohtule seletusi ja osa võtta asja arutamisest. Seejärel peab kohus eelkõige kontrollima, kas ilmumata jäänud poolele oli vastavalt teatatud asjaarutamise ajast, kas toimikus on kutse ärakiri vastava allkirjaga. Kui toimikus ei ole tõendavaid andmeid, et ilmumata jäänud poolele on asjaarutamise ajast teatatud, peab kohus asja arutamise edasi lükkama.

Poole mitteilumise korral, kellele kutse kätteandmise kohta on kohtul teade, võib kohus teha määruse asja arutamiseks mitteilunud poole äraolekul (VNFSV TsPK § 98 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Seejuures tuleb silmas pidada, et poolte mitteilumine ei oleks temale kahjuks, mispärast kohus

peab hoolikalt kaaluma, kas on võimalik asja arutamine mitteilmunud poole äraolekul. Kui ilmumata jäänud pool on saatnud kohtule avalduse asjaarutamise edasilükkamiseks tema ilmumise võimatuse tõttu, lükkab kohus, tunnistanud mitteilnumise põhjuse kaaluvaks, asjaarutamise edasi.

Mitteilnumise põhjustest sõltumata võib ka kohus tunnistada mitteilmunud poole isikliku seletuseandmise vajalikuks; sel juhul teeb kohus vastava määruse ja lükkab asjaarutamise edasi, millest teatab mitteilmunud poolele. Kui pool ka pärast sellise teate kättesaamist jääb kohtusse ilmumata, arutatakse asja tema äraolekul kohtu poolt kogutud tõendite alusel. Poole väljakutsumine isiklikuks seletuseandmiseks on lubatud ka neil juhtudel, kui asjas esineb poole esindaja (VNFSV TsPK § 99 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Turkmeeni NSV TsPK § 112, erinevalt teiste liiduvabariikide koodeksitest, annab kohtule õiguse asja lõpetada hageja mitteilnumisel teiskordsele kutsele isiklikuks seletuseandmiseks, kui asjas leiduvad andmed pole küllaldased poolte vahekordade väljaselgitamiseks.

Millised on mõlema poole — hageja ning kostja—mitteilnumise tagajärjed, kui kohtul on teated neile kutsete kätteandmise kohta? Neil juhtudel, kui puudub kas või ühe poole avaldus arutada asja tema äraolekul, lükkab kohus asjaarutamise edasi ja kordab kutset. Kui pooled on ilma kaaluvate põhjusteta jäänud ilmumata teiskordse kutse peale, siis teeb kohus määruse asja menetlus lõpetada (VNFSV TsPK § 100 ja Uzbeki NSV TsPK § 104). Asja menetluse lõpetamise korral mõlema poole mitteilnumise pärast ei kaota hageja õigust seatud aegumistähtaaja jooksul uuesti esitada hagi üldises korras (VNFSV TsPK § 100 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid, välja arvatud Valge-Vene NSV ja Gruusia NSV TsPK).

Kõik esitatud sätted käivad samal määral kaashagejate, kaaskostjate ja kolmandate isikute kohta protsessis.

Nagu juba tähendatud, pole üldreeglina kostja kohustus ilmumine kohuslik, kuid üksikuil juhtudel on lubatud erandid sellest üldreeglist. Nii ülalpidamise (alimentide) nõudeis varatule ja töövõimetule abikaasale ja töötasu nõude asjus võib kohus kostja isikliku ilmumise kohuslikuks tunnistada ja mitteilmumise korral teha määruse kostja kohustusse sundtoomise kohta. Sellist määrust võib teha alles pärast seda, kui kostjale on teatatud tema isikliku ilmumise kohuslikkusest ühes vastava hoiatusega sundtoomise kohta (VNFSV TsPK § 101 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Laste ülalpidamise (alimentide) nõude asjus on poolte kohtuistungile ilmumine kohuslik. Kostja mitteilmumise korral teeb kohus määruse tema sundtoomiseks miilitsaorganite kaudu.

Olenemata sundtoomisest võib kohus, kui kostja esimese kutse peale ilma kaaluvate põhjusteta ei ilmu, määrata temale trahvi kuni 100 rublani, pärast ilmumist aga, kui asja arutamine venib või edasi lükatakse, võib võtta allkirja elukohast mittelahkumise kohta kuni asja otsustamiseni. Kohtule on antud õigus vabastada kostjat kohtuistungile ilmumise kohusest tema elukoha kauguse tõttu või teistel kaaluvaiks tunnistatud põhjustel. Sealjuures peab kohus igal üksikjuhul tegema motiveeritud määruse (VNFSV TsPK § 101-a ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Prokuröri mitteilmumise korral lükatakse asjaarutamine edasi; ühtlasi teatab kohus sellest kõrgema astme prokuröri. Tähendatud eeskirjast tuleb kinni pidada, olenemata sellest, kas prokurör esitas hagi või astus asjasse juba asja menetluse ajal (TsPK § 2), või peab ta kohtumääruse alusel protsessist osa võtma (VNFSV

TsPK § 12 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Seoses öelduga poolte ilmumise kohta kohtuistungile on vajalik peatuda poolte esinduse küsimuse juures.

Pooled võivad asja kohtus ajada isiklikult või oma esindajate kaudu. Nii võib kohtuistungile ilmuda kas esindaja üksi poole volitusel või pool koos oma esindajaga. Kohus ei või keelduda esindaja lubamisest esineda (VNFSV TsPK § 12 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid), kuid ta peab kontrollima, kas antud isik võib olla esindajaks ning kas ta on varustatud vastava volitusega.

Poolte esindajaiks võivad olla: a) teovõimetute (alaealiste, vaimuhaigete, seadusega määratud korras teovõimetuks tunnistatute) suhtes — nende seaduslikud esindajad, s. o. vanemad, eestkostjad; b) teovõimeliste suhtes — advokaadid, töötajate ja teenistujate asjades — ametiühingute volinikud ja teised isikud, keda asja arutav kohus on lubanud esindajaiks antud asjas, ning riiklike asutuste, ettevõtete, kolhooside, kooperatiivsete ja teiste ühiskondlike organisatsioonide asjades — nende kaastöötajad, juriskonsuldid, raamatupidajad, finantsosakondade juhatajad jt. (VNFSV TsPK §-d 15 ja 16 ning teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

VNFSV Ülemkohus tunnistas, et neil juhtudel, mil hagi on esitatud ning asja arutatakse VNFSV TsPK §-de 26 ja 72 korras kostja elukoha mitteteadmisel, võib kohus määrata kedagi äraoleva kostja ametlikuks esindajaks tema huvide kaitsmiseks. Selliseks esindajaks võib määrata iga kodaniku, sealhulgas ka advokaati (VNFSV Ülemkohtu Pleenumi määrus 22. dets. 1924. a., lisamaterjal TsPK § 72 juurde).

Poolte esindajaiks ei või olla: a) alla 18-aastased isikud; b) isikud, kes on kohtuotsuse põhjal õigustekitsendatud; v) eestkoste all olevad isikud; g) advokaa-

tide kolleegiumist väljaheidetud isikud; d) kohtunikud, uurijad, prokurörid (VNFSV TsPK § 20 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Poolte esindajad peavad olema varustatud vastavate volitustega. Mis puutub seaduslikesse esindajaisse, siis peab kohus ainult veenduma vanemate suhtes, et nad on tegelikult nende poolt esindatavate alaealiste vanemad, eestkostjate suhtes, et nad on vastavate organite poolt eestkostjajaks määratud (neil juhtudel tuleb lisada toimikusse eestkostjaks määramise tunnistuse või määruse ärakiri).

Advokaadid ning teised isikud peavad esitama volikirja, mis on notariaalkorras tõestatud. Notariaalse tõestuse asemel võivad olla tööliste ja teenistujate volitused asjaajamiseks tõestatud ettevõtte või asutuse juhatuse poolt, kus nad töötavad, sõjaväelaste volitused — sõjaväeosa juhtkonna või hospitali ülema poolt, kus asub sõjaväelane ravimisel, talupoegadel (kolhoosnikel ja üksiktalunikel) — külanõukogus. Seadus lubab esindust vormistada kirjaliku volituse asemel suulise avaldusega kohtus, mis kantakse kohtuistungis protokollis. Selline volituse andmine esindajale on ainult siis võimalik, kui pool ilmub kohtusse koos oma esindajaga (VNFSV TsPK § 17 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Töötajate ja teenistujate huviseid kaitsev ametiühingu volinik peab esitama kohtule ametiühingulise organi tõendi temale antud korralduse kohta selles asjas kohtus esinemiseks (VNFSV KohtuRK ja Ülemkohtu ringkiri 1926. a., nr. 236/12, lisamaterjal TsPK § 17 juurde).

Riiklike asutuste ja ettevõtete esindajad peavad esitama juhataja allkirjaga väljaantud ja pitsiriga kinnitatud volikirja (VNFSV TsK § 267 ja teiste liiduvabariikide TsK-te vastavad paragrahvid). Kolhooside, kooperatiivsete ja teiste ühiskondlike organisatsioonide esindajad peavad esitama volituse, mis on neile välja

antud juhtiva organi poolt vastavalt nende põhikirja nõuetele (VNFSV TsPK § 19 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Kohtulikule esindajale väljaantava volituse sisu ja ulatus määratakse seadusega. Ei ole vajadust ega ka praktiliselt võimalik loetleda kõiki protsessuaalseid toiminguid, mille sooritamine on esindajale lubatud. Seadus annab esindajale õiguse teostada kõiki protsessuaaltoiminguid, kuid üksikute toimingute sooritamiseks peab ta olema eriti volitatud, s. o. need peavad olema volituses eraldi näidatud. Sellisteks toiminguteks on: asja lõpetamine leppega, vaidluse vahekohtusse andmine, haginõude täielik või osaline õigeksvõtmine, haginõudeist täielik või osaline loobumine, edasivolituse andmine kolmandale isikule ning vara või raha vastuvõtmine. Peale selle, kui tekib vajadus avaldada vaidlust dokumendi võltsituse suhtes, peab esindaja saama oma volitajalt — protsessi poolelt — erivolituse (VNFSV TsPK § 18 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Ametiühingute esindajad, esinedes ametiühingute tunnistuste, mitte aga isiku — protsessi poole — volituse alusel, omavad õigust sooritada kõiki protsessuaaltoiminguid. Siiski peavad nad seaduses eriti näidatud (eespool-loetletud) toimingute sooritamiseks saama erivolituse pooltelt, kelle huvides nad esinevad (VNFSV KohtuRK ja Ülemkohtu ringkiri 1926. a., nr. 236/12).

Seaduslikud esindajad omavad õigust sooritada kõiki protsessuaaltoiminguid ilma erandita. Kui nad aga asjaajamise teisele isikule, näiteks advokaadile, üle annavad, siis määratakse volituse sisu ja ulatus üldeeskirjadega esinduse kohta.

Pärast poolte, kolmandate isikute ja nende esindajate ilmumisega seotud kõigi küsimuste selgitamist ja lahendamist ning esindajate volituste kontrollimist läheb kohus üle küsimustele, mis on seoses asjas väljakutsutud tunnistajate ja ekspertide ilmumisega.

Ilmunud tunnistajaid hoiatatakse, et nad võetakse kriminaalvastutusele valetunnistuse andmise eest (VNFSV KrK § 95 ja teiste liiduvabariikide KrK-te vastavad paragrahvid) ning eraldatakse istungisaalist tunnistajatetuppa (VNFSV TsPK § 132 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Mitteilmunud tunnistajate suhtes kuulab kohus ära algul selle poole kaalutlused, kelle taotlusel tunnistaja välja kutsuti, ning pärast ka teise poole ning samuti protsessist osavõtva prokuröri arvamuse, kui viimane astus asjasse ilma hagi esitamata, ja otsustab küsimuse asja arutamise võimalikkuse kohta ilmumata jäänud tunnistajate äraolekul. Tunnistades asjaarutamise nende puudumisel võimatuks, teeb kohus määruse asjaarutamise edasilükkamise kohta ning määrab uue istungi-päeva.

Ilmunud tunnistajate ülekuulamine nende vabastamisega kohtusse ilmuda uuel istungipäeval võib aset leida ainult erandjuhtudel kohtu motiveeritud määruse alusel, ära kuulates poolte kaalutlused ja asjast osavõtva prokuröri arvamuse selles küsimuses.

Olenemata sellest, kas kohus tunnistab ilmumata jäänud tunnistajate puhul asjaarutamise võimalikuks või mitte, peab ta tegema määruse mõjutusabinõude kohta nende tunnistajate suhtes, kes jäid kaaluvate põhjusteta kohtusse ilmumata.

Mitteilmumise eest määrab kohus tunnistajale rahatrahvi esimesel korral 3 kuni 10 rublani (Turkmeeni NSV TsPK järgi — kuni 25 rublani), kuid mitteilmumisel teiskordse kutse peale määratakse ta sundtoomisele ja rahatrahvi maksmisele kahekordses suuruses (VNFSV TsPK § 49 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Seejärel läheb kohus üle ekspertide ilmumisega seoses olevatele küsimustele, kui need olid välja kutsutud. Enesestmõistetavalt ei ole asjaarutamine väljakut-

сутуд експерди пуудумисел võimalik ning kohus peab asjaarutamise edasi lükkama. Kui kohus teeb kindlaks, et ekspert jäi ilmunata kaaluvate põhjusteta, siis määratakse talle rahatrahv 3 kuni 10 rublani (VNFSV TsPK § 51 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Pärast kõigi küsimuste selgitamist ja lahendamist seoses poolte, kolmandate isikute ja nende esindajate, tunnistajate ning ekspertide ilmumisega, asub kohus taandusavalduste läbivaatamisele (kui sellised on esitatud); teisiti öeldes, avalduste lahendamisele, et asi ei või kuuluda arutamisele antud kohtukoosseisus või antud kohtus (VNFSV TsPK § 102 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Antud kohtukoosseisus asja arutamise võimatuse küsimus, s. o. taandused kohtunike suhtes, lahendatakse järgmisel viisil. Eelkõige peab eesistuja kuulutama kohtukoosseisu (kohtuniku ja kaasistujate nimed) ning seejärel seletama pooltele nende õigust avaldada taandust nii terve kohtukoosseisu kui ka üksiku kohtuniku suhtes. Kohtunik peab sealjuures silmas pidama poolte kultuurset taset ja üldist arenemist ning andma tähendatud seletuse sellisel kujul, et see oleks neile tegelikult arusaadav; kohtupraktikas ei peeta seda alati silmas, mispärast sageli kogu see toiming võtab formaalse ilme. Seejärel peab eesistuja küsima pooltelt ja kolmandailt isikuilt, kas nad soovivad avaldada taandust. Kui mingeid taandusavaldusi ei esitata, märgib kohus seda kohtuistungis protokollis; protsessiosaliste poolt taanduse avaldamisel või kohtunike endi taandumise juhtudel teeb kohus motiveeritud määruse.

Kohtuniku taanduse põhjuseks on tema huvitatus asja lõpplahendusest või tema erisuhted pooltega (VNFSV TsPK § 104 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Mida erisuhete all mõista, seda seadus ei määra, jättes selle küsimuse igal üksikjuhul

kohtu enda otsustada. Igal juhul tuleb lugeda taanduse põhjuseks kohtuniku või kaasistuja lähedast sugulust või hõimlust ühega pooltest, või ka selliseid suhteid, mis kutsuvad esile kahtluse kohtuniku erapooletuses, näiteks sõbralikud või, vastupidi, vaenulikud suhted. Taanduse põhjuseks võivad samuti olla sugulussuhted kohtunike vahel.

Taanduse põhjuseks on peale selle ka järgmised asjaolud. Kui otsus asjas on tühistatud, siis uuest asja läbivaatamisest ei või osa võtta kohtunikuna või kaasistujana isikud, kes esimesest asjaarutamisest võtsid osa kohtunikuna, tunnistajana, eksperdina või ühe poole esindajana, kui ka isikud, kes esinesid prokurörina. Taandamisele kuuluvad samuti isikud, kes võtsid osa kohtunikuna kõrgema astme kohtus asjaarutamisest, kui otsus asja kohta tühistati nende osavõtul. Siiski tuleb arvesse võtta, et VNFSV TsPK § 246 järgi võib asja otsuse tühistamise puhul saata läbivaatamiseks samale kohtukoosseisule; see peab kõrgema astme kohtu määrukses otseselt olema ära tähendatud.

VNFSV TsPK ja teiste liiduvabariikide TsPK-d ei määra taandusavalduste lahendamise korda, ainult Turkmeeni NSV TsPK-s on ette nähtud, et kõigil juhtudel otsustatakse küsimus kohtukoosseisu poolt (§ 124). Seejärel rakendatakse kohtupraktikas KrPK-s ettenähtud eeskirju ja nimelt: taandust ühe kohtuniku vastu lahendatakse ülejäänud kohtunike poolt taandatava kohtuniku juuresolekuta; häälte poolnemisel loetakse kohtunik taandatuks; kui aga taotletakse taandust kogu kohtukoosseisu suhtes, siis otsustatakse küsimus sama kohtukoosseisu poolt (VNFSV KrPK § 47).

Taandust võib avaldada ka prokuröri, eksperdi ja tõlgi vastu. Need taandusküsimused lahendab kohus.

Kui taandus ühe rahvakaasistuja vastu tunnistatakse õigeks ning taandatud kaasistujat ei ole võimalik asendada teisega antud kohtuistungil, siis teeb kohus mää-

ruse asja arutamise edasilükkamise kohta ja määrab uue istungipäeva. Taandusavalduse rahuldamisel rahvakoh-tuniku või kogu kohtukoosseisu suhtes lükatakse asja-arutamine samuti edasi; sel juhul võib asja arutada rahvakaasistuja eesistumisel, kes asendab rahvakohtu-nikku NSVL, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtu-korralduse seaduse § 19 korras.

Otsustanud personaalset iseloomu kandvate taanduste küsimuse, asub kohus teistlaadi taanduste lahendamisele, ja nimelt — avalduste asjaarutamise võimatuse kohta antud kohtus üldse. Poolte taotlusel või omal algatusel, kuid pärast kohuslikku poolte arvamuse ärakuulamist, võib kohus teha määruse asja teisele kohtule arutada andmise kohta järgmistel juhtudel: 1) kui põhilisi tõen-deid asjas saab seoses nende asukohaga paremini teises kohtus läbi vaadata; 2) juhtudel, mil seaduse alusel hagi võib olla esitatud ühele mitmest kohtust, võib kohus teha määruse asja teisele, hageja poolt mitte valitud kohtule üleandmise kohta (VNFSV TsPK § 30), kui sellega tagatakse asja edukam arutamine, näiteks: alimentide nõudmise hagi on esitatud naishageja elukoha järgi, kuid kohus leiab, et on otstarbekam arutada asja kostja elu-kohas, kuna seal elavad peatunnistajad selles asjas; 3) kui hagi on esitatud kostja viimase teadaoleva alalise elukoha või tegevuskoha järgi (VNFSV TsPK § 26), kuid kostja ilmub kohtuistungile ning taotleb asja üleandmist tema faktilise elukoha kohtusse, siis kohus, tunnistades tähendatud taotluse rahuldamisele kuulu-vaks, teeb määruse asja teisele kohtule arutamiseks üle-andmise kohta (VNFSV TsPK § 103 ja teiste liiduvaba-riikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Peale selle tuleb selgitada selles staadiumis ka selli-sed küsimused: kas käesolev vaidlus ei kuulu läbivaata-misele teistes organites (arbitraaž jne.), kas on antud asja puhul kinni peetud seadusega määratud pretensi-oonikorrast, kas on tegemist tööasjaga, mis kohuslikult

kuulub läbivaatamisele tülihindamiskomisjonides. Kõigil neil juhtudel teeb kohus määruse asja menetluse lõpetamise kohta.

Kõigi loetletud küsimuste lahendamise järel asub kohus poolte või nende esindajate taotluste ärakuulamisele ja otsustamisele. Need taotlused võivad käia tõendusmaterjali täiendamise kohta: täiendavate tunnistajate väljakutsumine, ekspertiisi määramine, täiendavate dokumentide väljanõudmine jne. Peale selle võib esitada ka teisi taotlusi, näiteks kaaskostjate, kolmandate isikute kaasatõmbamise või ka kolmandate isikute eneste taotlused asjasse astumise kohta jne.

Enne ühelt poolelt esitatud taotluse kohta määruse tegemist tuleb kohtul kohuslikult ära kuulata teise poole seletused ning ka asjast osavõtva prokuröri arvamus. Nende küsimuste lahendamisel võib tekkida vajadus asja arutamist edasi lükata.

Pooled ei kaota nende küsimuste ülestõstmise õigust ka sel juhul, kui viimased asja eel-ettevalmistamise protsessis (VNFSV TsPK § 80) tagasi lükati. Samuti jääb neil õigus asja sisulisel arutamisel uuesti üles tõsta taotlused, mis ettevalmistavas staadiumis kohtu poolt tagasi lükati.

Lahendanud kõik poolte taotlused, seletab kohus enne kohtuistungi järgnevale staadiumile, s. o. asja sisulisele arutamisele üleminekut pooltele nende protsessuaalsed õigused ja kohused, eriti tähendab ära, et nad omavad õigust tunnistajaile ja ekspertidele küsimusi esitada, osa võtta ekspertiisi toimetamisest ning paiklikust vaatlusest, anda seletusi iga üksiku tõendi läbivaatamise puhul, muuta oma nõuete alust jne.

Samuti selgitab kohus, kas pooled soovivad asja leppega lõpetada ning millistel tingimustel.

3. Asja sisuline arutamine. Tõendite uurimine.

Millega algab see kohtuliku uurimise staadium? VNFSV-s ja AzNSV-s määrab seadus, et asja arutamine algab kohtu ettepanekuga pooltele anda seletusi asja kohta ühenduses kõigi nende poolt asjasse lisandatud tõenditega (VNFSV TsPK § 105 ja AzNSV TsPK § 105). Kõigi ülejäänud liiduvabariikide koodeksites on aga ette nähtud teine kord: arutamine algab asja ettekandmisega eesistuja või ühe kohtuliikme poolt, mille järel pooled annavad seletusi (UNSV TsPK § 123 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Praktika näitab, et selline kord, kus asjaarutamine algab ettekandega, on õigem. Peaaegu kõigis VNFSV kohtutes on praktika sisse viinud asja ettekandmise korra eesistuja poolt. Kuid tuleb silmas pidada, et asja ettekandmine on kasulik ainult siis, kui ta käsitleb objektiivselt vaidluse sisu ja poolte poolt esitatud tõendeid. Ettekandja peab hoiduma oma arvamuse väljendamisest ühe või teise poole väidete õigsuse või ebaõigsuse kohta.

Pärast asja ettekandmist annavad pooled seletusi. Need seletused peavad olema suunatud üksikute momentide täpsustamisele ja täiendamisele, seepärast peavad nad olema võimalikult lühikesed ning mitte seda kor-davad, mis juba eesistuja ettekandest teada.

Pärast poolte seletusi asub kohus tõendite uurimisele. Kõigi liiduvabariikide TsPK-tes ei ole selliseid paragrahve, mis määraksid siin üldkorra, s. o. millises korras ja missuguses järjekorras tuleb tõendeid uurida: kas algul hageja ning siis kostja tõendeid, kas esimesena tunnistajate ülekuulamine ja seejärel dokumentide uurimine jne. Kuid see ei tähenda, et kohus ei peaks määrama kindlat tõendite läbivaatamise korda igas asjas.

Üldreeglina tuleb algul läbi vaadata hageja, pärast kostja tõendid; kuid üksikuil konkreetseil juhtudel võib osutuda vajalikuks rakendada vastupidist korda.

Samuti on ka üksikute tõendiliikide läbivaatamise järjekorraga — kõik sõltub iga asja konkreetseist asjaoludest. Kohus peab seepärast kindlaks määrama tõendite läbivaatamise korra, lähtudes antud asja iseärasusest, ning peab selleks enne ära kuulama poolte, kolmandate isikute arvamuse ja asjast osavõtva prokuröri seisukoha. Kui asi on keerukas või koosneb mitmest haginõudest, kui esineb vastuhagi või kolmanda isiku iseseisev hagi, võib kohus määrata tõendite läbivaatamise üksikute episoodide, nõudmiste jne. viisi. Näiteks, hageja esitas hagi tema vallandamise ebaõigeks tunnistamises ning sunnitult töölt puudumise, ületunnitööde ja kasutamata jäänud puhkuse eest tasu nõudmises. Kohus võib algul läbi vaadata hageja kui ka kostja kõik tõendid vallandamise ja sunnitult töölt puudumise eest tasu nõudmise küsimustes ning seejärel tõendid iga järelejäänud nõudmise suhtes.

Üle minnes üksikute tõendiliikide läbivaatamisele peab kohus samuti juhinduma kindlast, seadusega ja kohtupraktikaga määratud korrast.

Tunnistajate ütluste läbivaatamise ja uurimise kord. Algul tuleb üle kuulata hageja, siis kostja tunnistajad. Kui on mitu tunnistajat, siis määrab nende ülekuulamise järjekorra eesistuja (VNFSV TsPK § 135 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Vaidlevad aga pooled eesistuja poolt määratud korra vastu, arutab kohus seda küsimust ning teeb selles küsimuses lõpliku määruse. Iga tunnistaja kuulatakse üle eraldi (VNFSV TsPK § 133 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Tunnistajad, kes ei ole veel tunnistust andnud, ei või viibida istungisaalis asjaarutamise ajal (VNFSV TsPK § 134 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Iga ülekuulatud tunnistaja peab jääma istungisaali kuni asjaarutamise lõppemiseni, lahkuda võib ta ainult kohtu loal (VNFSV TsPK § 136 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Ülekuulatud tunnistajaid võib teist korda üle kuulata nende endi avalduse põhjal, poole taotlusel või kohtu algatusel (VNFSV TsPK § 137 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Selleks et välja selgitada vasturääkivusi üksikute tunnistajate ütlustes, samuti lahkuminekuid tunnistajate ütluste ja poolte seletuste vahel, võib kohus neid vastastada, s. o. üheaegselt üle kuulata näiteks kaht tunnistajat samas küsimuses (VNFSV TsPK § 138 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Tunnistajate ütlused, kes on eelmisel asjaarutamisel üle kuulatud ning uuele arutamisele ei ole ilmunud (kui kohus tunnistab asja läbivaatamise nende äraolekul võimalikuks, samuti tunnistajate seletused, kes on üle kuulatud nende elukoha kohtu poolt (VNFSV TsPK § 139 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavate paragrahvide korras), loeb eesistuja ette. Avaldamisele kuuluvad samuti ka tunnistajate ütlused, kes on tõendite tagamise korras VNFSV TsPK XIV peatüki ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavate peatükkide alusel üle kuulatud.

Mis puutub tunnistajate ülekuulamise meetodisse endasse, siis on praktika kindlaks määranud järgmise korra. Algul teeb kohus kindlaks tunnistaja isiku, tema vahekorra pooltega ja asja endaga. See kõik omab suurt tähtsust tunnistaja ütluse tõendijõu hinnangu, s. o. tema poolt avaldatud faktide usutavuse seisukohalt. Seejärel paneb eesistuja tunnistajale ette rääkida kõik, mida ta asja kohta teab. Kui tunnistaja oma seletuses ei kaldu asjaoludest kõrvale, siis ei tule tema tunnistust küsimustega katkestada; vajaliku täienduse ja täpsustamise saamine peab toimuma tunnistajale tema seletuse lõppemisel esitatud küsimuste kaudu. Sealjuures küsitleb esi-

mesena see pooltest, kelle taotlusel tunnistaja välja kutsuti, ning pärast seda teine pool. Kui asjast võtab osa prokurör, kes hagi ei esitanud, küsitleb ta poolte järel.

Kumbki pool võib esitada tunnistajale küsimusi vastuste täiendamiseks ja selgitamiseks, mis viimane andis vastaspoole küsimustele.

Eesistuja ning kohtuliikmed esitavad tunnistajale küsimusi pärast kõigi poolte küsitlemise lõppemist, võivad aga küsimusi esitada ka igal momendil vastuste selgitamiseks ja täiendamiseks, mis on tunnistaja poolt antud poole küsimustele.

Ekspertiisi määramise, toimetamise ja ekspertide arvamuse läbivaatamise kord. Ekspertiisi määramise küsimus tekib tavaliselt asja arutamisel kohtuistungil. Üksikjuhtudel lubab seadus ekspertiisi määramist ka asja eel-ettevalmistuse protsessis (VNFSV TsPK § 80 p. „b“).

Kui ekspertiisi määramise küsimus tekib asja arutamisel kohtuistungil, peab kohus tegema motiveeritud määruse, kuulanud poolte kaalutlused ja asjast osavõtva prokuröri arvamuse selles küsimuses. Määruses tuleb täpselt ära näidata, milliste küsimuste kohta nõutakse eksperdi arvamust, kusjuures neid küsimusi võivad esitada pooled, prokurör ja kohus; kohtul on õigus motiveeritud määrusega tagasi lükata üksikuid poolte või prokuröri poolt ettepanud küsimusi.

Tavaliselt lükatakse ekspertiisi määramise puhul asjaarutamine edasi, kuna tihti eksperdi väljakutsumine samal päeval ei osutu võimalikuks. Pealegi nõuab mõnikord ekspertiisi toimetamine aega, näiteks eriuurimiseks laboratooriumis, ravisutuses jne. Kohus peab määrama uue asjaarutamise päeva arvestusega, et selleks ajaks oleks lõpetatud ekspertiis ning esitatud eksperdi kirjalik arvamus.

Ekspert peab kohuslikult osa võtma asja läbivaatamisest kohtuistungil. Asjaarutamine ekspertiisi toimetanud eksperdi puudumisel võib ainult üksikjuhtudel aset leida, mil eksperdi järeldused põhinevad laboratoorsel uurimisel ning ei vaja selgitust. Näiteks on hagi puhul kahjutasu nõudmises kehavigastuse eest olemas invaliidisuse kategooria ja üldise ning professionaalse töövõime kaotuse protsendi küsimuste suhtes Arstlik Tööekspertiisi Komisjoni (ATEK) otsus. Sel juhul ei ole eksperdi kohtuistungile väljakutsumine kohuslik. Seda küsimust ei tohi siiski formaalselt otsustada, asjaoludest sõltuvalt võib osutada vajalikuks ka neil juhtudel eksperdi väljakutsumine kohtuistungile.

Erinevalt tunnistajaist ei eraldata eksperte istungisaalist, nad viibivad seal kogu asjaarutamise ajal ning võtavad asjaarutamisest osa, s. o. omavad õigust tutvuda asja materjalidega, esitada küsimusi tunnistajaile ning pooltele, osa võtta paiklikust vaatlusest jne. (VNFSV TsPK § 156 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Teostatud ekspertiisi tulemuste läbivaatamine algab eksperdi arvamuse avaldamisega. Arvamus esitatakse tavaliselt kirjalikus vormis, kuigi seadus lubab ka suulist arvamust. Sel juhul kantakse viimane kohtuistungi protokollis (VNFSV TsPK § 155 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid), välja arvatud UNSV-s; tähendatud vabariigi TsPK § 175 järgi peab eksperdi arvamus olema antud kohuslikult kirjalikus vormis.

Seejärel võib kohus nõuda eksperdilt suulisi selgitusi ekspertiisi üksikute momentide või vastuste kohta kohtu poolt esitatud täiendavatele küsimustele. Ekspertiisi järelduste selgitamiseks ja täiendamiseks võivad esitada küsimusi ka pooled ja asjast osavõttev prokurör. Eksperdi vastused kantakse kohtuistungis protokollis. Vajaduse korral täiendada uurimist või ka vasturääkivuse

olemasolul mitme eksperdi järeldustes võib kohus määrata täiendava ekspertiisi või ka pöörduda teiste ekspertide poole (VNFSV TsPK §-d 155 ja 156 ning teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Kirjalike tõendite läbivaatamine ja uurimine toimub nende täieliku või osalise avaldamise teel ja poolte seletuste ärakuulamisega asjas olevate nii etteloetud kui ka ettelugemata dokumentide suhtes. Kohuslikult ettelugemisele kuuluvad ühe poole poolt esitatud ja teisele poolele teadmata dokumendid, samuti vahenditult kohtu poolt väljanõutud dokumendid. Samuti kuuluvad avaldamisele dokumendid poolte taotluse põhjal, või ka poolte vahel vaidluse tekkimise korral nende dokumentide täpse sisu või mõtte, dokumendi sisu või tema üksikute osade tõlgitsemise kohta. Kohus võib omal algatusel dokumendi ette lugeda ning nõuda pooltelt seletusi selle sisu või tähenduse kohta. Kui toimikus leidub ettelugemata dokumente, siis peab kohus kontrollima, kas pooled on neist teadlikud.

Kirjalikud tõendid esitatakse tavaliselt enne kohtuistungit, kuid neid võib esitada ka istungil endal. Neil juhtudel tuleb järgida järgmist korda: eelkõige peab dokumendi esitanud pool seletama, milliste asjaolude tõendamiseks esitatakse dokument, seejärel paneb kohus teisele poolele ette tutvuda dokumendiga ning avaldada oma arvamus, ning alles pärast seda teeb ta määruse dokumendi asja juurde lisamise või mittelisamise kohta.

Kui dokumentide kohtusse esitamine on raskendatud, näiteks nende rohkearvulisuse pärast või seepärast, et ainult osa neist omab asja suhtes tähtsust, võib kohus nõuda seatud korras tõestatud väljavõtete esitamist või toimetada dokumentide paiklikku vaatlust (VNFSV TsPK § 144 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Esitatud või väljanõutud dokumertide suhtes võidakse teha avaldusi nende võltsituse kohta. Kui pool,

kes on esitanud võltsituses kahtlustatud dokumendi või kelle huvides on dokument välja nõutud, loobub selle kasutamisest tõendina, võib ta paluda kohut arutada asja teiste tõendite alusel (VNFSV TsPK § 148 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Praktikas aga juhtub, et selline dokument on asjas ainsaks tõendiks, või et ilma selleta, kuigi teisi tõendeid on olemas, poolte tõeliste vahelkordade väljaselgitamine osutub raskendatuks või isegi võimatuks. Neil juhtudel võib kohus keelduda dokumendi tõendina kõrvaldamisest ning teostada selle dokumendi kontrollimist.

Kui pool, kes esitas dokumendi või kelle huvides kohus selle välja nõuab, ei loobu selle kasutamisest tõendina, teisiti öeldes, lükkab tagasi avalduse dokumendi võltsituse kohta, siis on tähendatud avalduse teinud pool kohustatud esitama tõendeid dokumendi võltsituse kohta ning kohus peab teostama selle ehtsuse kontrollimist (VNFSV TsPK §-d 149 ja 150 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Kui kohus jõuab veendumusele, et dokument on võltsitud, siis kõrvaldab ta selle tõendite hulgast ning jätkab asja arutamist teiste olemasolevate tõendite alusel, süüdlaste vastu aga algatab kriminaaljälitamisest (VNFSV TsPK § 151 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Sõltuvalt asjaoludest võib arutatava asja menetlust peatada kuni kriminaalasja läbivaatamiseni (VNFSV TsPK § 113 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Paiklik vaatlus. Juhtudel, mil kohtul ei ole täpset kujutlust ühest või teisest asjaolust asjas leiduvate tõendite põhjal, võib ta kasutada vahenditult tutvumist eseme seisukorraga, asjade asetusega, ruumide plaanisusega ning ka dokumentidega, mida ei saadud kohtule esitada, paikliku vaatluse toimetamise teel. Õigemaks osutub paikliku vaatluse teostamine kohtu poolt täies koosseisus, et kogu kohtukoosseis, kel tuleb vaatluse

andmete alusel otsus teha, võiks vahenditult veenduda vaatlusele kuuluvates asjaoludes. Ainult erandjuhtudel, mil kogu kohtukoosseisul ei ole võimalik vaatlusest osa võtta, võib seda teostada eesistuja ainuisikuliselt (VNFSV TsPK § 160 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Paikliku vaatluse toimetamise kohta teeb kohus määruse, milles märgib, mida nimelt tuleb vaadelda, milliseid asjaolusid peab selgitatama ning samuti ka vaatluse toimetamise aja, millest teatab pooltele ja asjast osavõtvale prokurörile. Kui viimased ilmuvad, siis võtavad nad vaatlusest osa (VNFSV TsPK § 161 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Kui asjast võtab osa ekspert, siis kutsutakse ta samuti välja, tema osavõtt on kohuslik, kui vaatlus on seotud toimetatava ekspertiisiga. Mõnikord on otstarbekohane välja kutsuda tunnistajad, keda võib vaatluse asukohas üle kuulata.

Kohale jõudes avab kohus kohtuistungi, kontrollib, kes ilmunud ning kes puudub. Vaatluse protokollile kantakse kogu vaadeldava üksikasjaline kirjeldus, kõik sooritatud toimingud, vaatluse juures viibivate isikute avaldused. Protokollile kirjutavad alla kõik vaatluse juures viibinud isikud. Protokollile tuleb lisandada kõik koha peal koostatud plaanid, joonised, ülesvõtted jne.; kui need dokumendid olid aga juba varem koostatud ning koha peal ainult võrreldud (kontrollitud), lisandatakse nad samuti protokollile, milles peavad olema märgitud võrdluse tulemused (VNFSV TsPK § 162 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Paikliku vaatluse tulemused (protokoll ja kõik sellele lisandatud dokumendid) tuleb kohtuistungil ette lugeda asjaarutamise jätkamise puhul kohtusaalis.

Asitõendite uurimine. Üheski liiduvabariigi TsPK-s pole ette nähtud asitõendeid kui tõendite

liiki tsiviilasjades, kuid kohtupraktikas nad siiski esinevad.

Kui asjas on olemas asitõendid, peavad neid kohtuistungil vaatlema kohus ja pooled. Vaatluse tulemused ja selle puhul poolte poolt esitatud avaldused tuleb kanda kohtuistungil protokollis. Kui asitõendeid ei saa kohtuistungile toimetada nende suuruse tõttu või teistel põhjustel, toimub vaatlus nende asukohas paikliku vaatluse korras.

Need on üksikute tõendiliikide läbivaatamise ja uurimise kord ja meetodid. Kohtul tuleb mõnikord põhjendada oma otsust mitte ainult nende tõenditega, mis ta ise kogus ja kohtuistungil läbi vaatas, vaid ka sellistega, mis on kogutud tõendite tagamise korras või ka teise kohtu poolt tema ülesandel (tunnistajate ülekuulamine, ekspertiisi toimetamine või paiklik vaatlus jne.). Need protokollid kuuluvad kohtuistungil ettelugemisele, olenevalt asjaoludest, kas üksikute tõendiliikide läbivaatamise käigus või lõpus, pärast kõigi tõendite läbivaatamist.

Samas korras avaldatakse tunnistajate seletused, kes on juba kord kohtuistungil üle kuulatud, kuid uuele asjaarutamisele ei ilmunud, kui kohus tunnistas asja arutamise nende äraolekul võimalikuks.

Kõigi ülalloetletud dokumentide avaldamist tuleb märkida kohtuistungil protokollis. Pooltel on õigus, samuti nagu üksikute tõendite läbivaatamise puhul, anda seletusi avaldatud materjalide suhtes.

Tõendite läbivaatamise ja uurimise lõpetamine. VNFSV TsPK § 108 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid määravad, et „kohus, tunnistanud asja küllaldaselt selgitatuks, lõpetab asja arutamise ning asub otsuse tegemisele“. Selline seaduse üldine formulatsioon viib praktikas sageli ebaõigele tõlgendamisele; temast saadakse aru selles mõttes, et kohtul on õigus lõpetada tõendite uurimist

igal momendil, kui talle asi näib küllaldaselt selgitatuna. Vähe sellest, mõnikord viib selline seadusest arusaamine niikaugemale, et kohus, lõpetanud väljakutsutud tunnistajate ülekuulamise, asub otsuse tegemisele.

Selline praktika mitte üksnes ei järeldu seadusest, vaid on vastuolus poolte tõeliste õiguste ja vahekordade selgitamise ülesandega (TsPK § 5) ning ühtlasi rikub poolte õigusi protsessis.

Muidugi sõltub ühete või teiste tõendite lubamine ning ühes sellega ka nende uurimine kohtuistungil sellest, kas kohus peab neid asja kohta olulisteks (TsPK § 119). Kohus võib tunnistada mõne asjaolu sedavõrd üldtuntuks, et see ei vaja tõendamist (TsPK § 120). Kuid kohus peab alati meeles pidama, et ühe või teise tõendi mittelubamine või esitatud tõendite läbivaatamise lõpetamine, sealhulgas ka tunnistajate ülekuulamise lõpetamine, peavad olema motiveeritud. Lähtudes sellest tuleb õigeaks tunnistada selline kohtupraktikas väljakujunenud kord, kus küsimus tõendite uurimise lõpetamisest on, samuti nagu kohtuliku uurimise lõpetamine kriminaalasjus, erilise arutamise esemeks, ning kohus teeb selle kohta eri määruse. Vastavalt sellele esitab kohus, kui kõik tõendid asjas on uuritud, pooltele küsimuse, millega nad soovivad asjaarutamist täiendada. Pärast seda teeb kohus määruse tõendite uurimise lõpetamiseks.

4. Poolte vaidlus.

Sellest seisukohast, et seaduses ei mainita otseselt poolte vaidlust, tehakse mõnikord ebaõige järeldus, nagu ei oleks tsiviilprotsessis vajadust poolte vaidlusteks, või isegi enam — nagu poleks nad lubatud. Selline järeldus mitte üksnes ei tulene seadusest, vaid on ka vastuolus loogilise mõtlemisviisiga. Selle järel, kui kohus koos pooltega on sooritanud suure ja keeruka

töö kõigi tõendite uurimisel, on mitte üksnes pooltele, vaid ka kohtule endale erakordselt kasulik, et pooled teeksid kokkuvõtte, avaldaksid kohtule, milliseid fakte nad loevad tõendatuks ja milliseid nende arvamuse järgi mittetõendatuks, esitaksid oma juriidilised järeldused, s. o. põhjused, mille alusel nad peavad hagi rahuldamisele või tagasilükkamisele kuuluvaks. Seepärast avaldab kohus pärast määruse kuulutamist tõendite uurimise lõpetamise kohta, et ta läheb üle poolte vaidlustele. Poolte vaidluseks peab olema määratud järgmine kord: esimesena saab sõna hageja, samuti ka kolmas isik hageja poolel, siis kostja ja tema poolel esinev kolmas isik. Kui hagejale anti pärast kostja kõnet veel kord väljendamise võimalus (repliik), siis peab poolte võrdõigustluse tõttu antama ka kostjale vastamiseks võimalus. Kui asjast võtab osa kolmas isik iseseisvate haginõuetega, siis kuulatakse tema kõne ära pärast põhiliste poolte, s. o. hageja ja kostja esinemist; kuid viimastele peab antama vastuvaidlemise õigus, kuna nad mõlemad osutuvad kostjateks iseseisvate haginõuetega esinevate kolmandate isikute suhtes.

Samuti tuleb silmas pidada, et poole esindaja olemasolu protsessis ei võta poolelt eneselt õigust anda seletusi kohtule ka isiklikult, kui ta seda soovib. Kord võib olla selline: algul saab sõna pool ise, siis tema esindaja, või ka ümberpöörduvalt.

Mis puutub prokuröri osavõttu vaidlusest, siis tuleb eristada kaht juhtu: 1) kui prokurör esitas hagi, 2) kui prokurör astus asjasse ilma iseseisva hagi esitamiseta, või oli kaasa tõmmatud kohtu poolt TsPK § 12 korras. Esimesel juhul esineb prokurör, kasutades protsessi poole õigusi hagejana, vaidluses esimesena, teisel juhul annab ta oma arvamuse pärast poolte vaidlust.

Vaidluse ajal võivad pooled toetuda ainult neile tõenditele, mis on asjas olemas ja vaadati läbi kohtuisungil. Kui poolte vaidluse ajal ilmneb uute tõendite

läbivaatamise vajadus, siis teeb kohus kas omal algatusel või poolte taotlusel määruse tõendite uurimise uuendamiseks. Pärast tõendite uue uurimise lõppemist toimub jälle poolte vaidlus üldises korras.

Sama korda rakendatakse ka juhtudel, mil küsimus uute tõendite kohta tekib kohtunike nõupidamisel nõupidamistoas.

Pärast poolte vaidlust kuulutab eesistuja asjaarutamise lõpetatuks ning kohus eemaldub otsuse tegemiseks nõupidamistuppa.

VI peatükk.

KOHTUOTSUSTE TEGEMISE JA KUULUTAMISE KORD.

Otsuse arutlemiseks ja tegemiseks eemaldub kohus erilisse tuppa (nõupidamistuppa), kuhu sissepääs kõrvalistele isikutele on suletud ning kus võib viibida ainult asja arutanud kohtukoosseis (UNSV TsPK § 195 ja Turkmeeni NSV TsPK § 183).

Kohtunike eemaldumine nõupidamistuppa taotleb nõukogude protsessis kaheksugust eesmärki:

1) Kaitsta kohtunikke kõrvaliste mõjutuste eest. Kohtunikud on sõltumatud ning alluvad ainult seadusele (NSVL Konstitutsiooni § 112). Kohtuotsus peab olema rajatud seadusele ja järeldustele, millele kohus jõudis oma siseveende põhjal. Seepärast tuleb kõrvaldada igasugused mõjutusvõimalused kohtukoosseisule. Kodanikud peavad olema veendunud, et otsus on tehtud ainult kohtuistungil asja arutanud kohtunike poolt.

2) Anda kohtunikele võimalus rahulikus olukorras asja otsustada ja otsust koostada. See on tõsine töö ja ta nõuab vastavaid tingimusi, et kohtunike tähelepanu ei oleks tõmmatud kõrvalistele asjadele.

Seepärast on täiesti lubamatu, et kohtunike nõupidamise ajal käiks kohtusekretär või mõni teine isik nõupidamistoas, et kohtunik võtaks sel ajal vastu külastajaid või et samas ruumis üheaegselt „peaksid nõu“ mitu kohtukoosseisu. See oleks nõukogude seaduste jäme rikkumine.

Nõupidamistoas uuendub kohtuistung, mida juhib eesistuv rahvakohtunik. Eesistuja esitab arutamiseks küsimused, mida kohus peab otsustama, ning seletab kaasistujaile, milline seadus kuulub rakendamisele.

On ebaõige, kui rahvakohtunik esitab kohe arutlemiseks küsimuse, kas hagi kuulub rahuldamisele või tagasilükkamisele. See peab olema kohtunike nõupidamise lõpp-etapiks, järelduseks kõigist kohtu poolt varem lahendatud küsimustest.

Kohtu otsustamisele kuuluvate küsimuste ring määratakse kohtuistungil läbivaadatud hageja nõudmisega ja kostja vastuväidetega. Kohus ei või otsustada küsimusi, mida kohtuistungil ei ole arutatud. Kohtuotsus peab olema rajatud neile tõenditele, mis on kohtu poolt kohtuistungil uuritud (kontrollitud).

Kohus peab järjekorras otsustama järgmised põhilised küsimused:

1) millised faktid on asjas kindlaks tehtud ja millised on poolte vastastikused suhted nende kindlaks tehtud faktide alusel;

2) kuidas vastavalt kohtu poolt kindlakstehtud poolte suhetele määratakse seadusega nende õigused ja kohused.

Kõik küsimused otsustatakse häälteenamusega. Ükski kohtunikest ei või keelduda oma hääle andmisest.

Kui otsus on häälteenamusega vastu võetud, omab kohtunik või rahvakaasistuja, kes jäi vähemusse, õigust lisada asjasse oma eriarvamus. Seda eriarvamust ei kuulutata kohtuistungil, kuid ta lisatakse toimi-

kusse, ning pooltel on õigus sellega tutvuda (VNFSV TsPK § 174 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Pärast kõigi küsimuste arutlemist ning otsuse vastuvõtmist koostatakse viimane kirjalikult ning kirjutatakse alla kõigi kohtunike poolt. Otsuse peab kirjutama üks asja arutanud kohtunikest oma käega (eesistuja või üks rahvakaasistujaist), aga mitte keegi teine isik, näiteks kohtuistungi sekretär. Otsusele kirjutavad alla kõik kohtunikud, sealhulgas ka see, kes jäi vähemusse ning lisas asjale oma eriarvamuse (VNFSV TsPK § 175 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Pärast seda kui otsus on kirjutatud ja kohtunike poolt alla kirjutatud, tuleb see avalikult kohtuistungil kuulutada (VNFSV TsPK § 178 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Kohtuotsus kuulutatakse avalikult ka neil juhtudel, kui asja ennast arutati kinnisel kohtuistungil (VNFSV TsPK § 96 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Kuid neil juhtudel ei tohi otsusesse kanda avaldamisele mittekuuluvaid andmeid.

Kohtuotsuse kuulutamine on viimaseks, lõpptoiminguks, millega lõpeb tsiviilasja kohtulik arutamine ja otsustamine. Tähendatud protsessuaaltoimingule ei tohi vaadata kui lihtsale formaalsusele. Otsuse kuulutamine on tõsine protsessuaalne akt ning teda tuleb teostada olukorras, mis vastab Vabariigi nimel väljakuulutatava otsuse autoriteedile.

Kohtu väljumisel nõupidamistoast istungisaali teatab eesistuja, et kuulutatakse otsus arutatud asjas.

Kohus kuulutab otsuse seistes ja kõik kohtusaalis viibijad kuulavad otsust samuti seistes. Otsuse loeb eesistuja ette täpselt, selgelt ja valjult, nii et kõik juuresviibijad võiksid seda kuulda ning selle sisust aru saada. Kuulutanud otsuse, peab eesistuja küsima pooltelt, kas

neile on otsus arusaadav, ning vajaduse korral selgitama otsuse sisu. Peale selle peab eesistuja kohuslikult seletama pooltele nende õigusest otsuse peale edasi kaevata ja kaebuse esitamise korra. Sellega loetakse kohtuistung asja suhtes lõpetatuks.

Lõpuks tuleb peatuda otsuse tegemise juures. Vastavalt kohtuistungi katkestumatuse printsiibile peab kohtuotsus olema tehtud viivitamata pärast asja arutamist (VNFSV TsPK § 177 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Seadus lubab sellest üldreeglist erandi: asja erilise keerulisuse korral, kui motiveeritud otsuse kirjutamine nõuab eel-ettevalmistamist, võib kohus otsuse kuulutamise edasi lükata, kuid mitte enam kui kolmeks päevaks.

Üksikute liiduvabariikide seadused lahendavad selle küsimuse erinevalt. VNFSV seaduse järgi peab kohus otsuse resolutiivosa, s. o. mida ta sisuliselt otsustas (rahuldada hagi, millises ulatuses jne.), kuulutama viivitamata pärast asjaarutamise lõppu, lükates kolmeks päevaks edasi ainult motiveeritud otsuse koostamise (VNFSV TsPK § 177). Järelikult kuulutab kohus nõupidamistoast väljudes otsuse resolutiivosa ning peab ka ära näitama motiveeritud otsuse kuulutamise tähtaja (täpse kuupäeva). Ukraina NSV, Valge-Vene NSV, Armeenia NSV ja Uzbeki NSV seaduste järgi ei ole kohus neil juhtudel kohustatud avaldama otsuse resolutiivosa, peab aga koostama ja avalikult kuulutama määruse, milles on näidatud otsuse tegemise edasilükkamise põhjused ning selle kuulutamise tähtaeg.

Seda erandit üldeeskirjadest tuleb kasutada ainult eristel juhtudel ja tema rakendamine lihtsates, mittekeerulistes asjades on seaduslikkuse moonutamine. Iga asi peab kohuslikult lõppema samal istungil kuulutatud kohtuotsusega. Lubamatuks tuleb tunnistada ka sellist

praktikat, kus kohus seaduse ilmse rikkumisega ei kuuluta otsust igas asjas eraldi, vaid korraga terve grupi asjade kohta.

VII peatükk.

KOHTUOTSUSE SISU JA ALLIKAD.

1. Kohtuotsuse sisu.

Kohtuotsus peab olema kirjutatud lühidalt, kuid ühtlasi ammendava täielikkuse ja selgusega. Tema sisust peab nähtuma, milliste faktide ja tõendite alusel kohus jõudis ühele või teisele järeldusele, miks kohus rakendas seda või teist seadust ning mida kohus asjas konkreetselt otsustas.

Kohtuotsus on sotsialistliku õigusemõistmise akt. Nõukogude riigi nimel tunnistab kohus oma otsuses haげjale kindla õiguse, kostjale aga kindla kohustuse ning vastavalt sellele annab käsu. Sellele käsule peavad alistuma kõik isikud ja asutused, keda see puudutab. See pärast tuleb koostada otsus poliitilisest, juriidilisest ja tehnilisest küljest kirjaoskuslikult. Hooletus, tähelepanematus ja kiirustamine otsuse koostamisel viivad tema tähtsuse vähenemisele ja sageli ka selle tühistamisele, järelikult asja venitamisele.

NSVL Ülemkohus on korduvalt juhtinud kohtute tähelepanu vajadusele koostada otsus võimaliku täielikkusega. On eriti tähtis otsuses täpselt ära näidata kõik kohtu poolt kindlakstehtud asjaolud, motiivid, millistel kohus jõudis oma otsusele, ja seaduse paragrahvid, mille järgi ta juhendus (NSVL Ülemkohtu Pleenumi määrusest 28. oktoobrist 1935. a. „Rangeimast protsessuaalnormidest kinnipidamisest tsiviilprotsessis”).

Peale selle üldise juhendi andis NSVL Ülemkohus selliseid direktiive ka oma määrustes üksikute asjade

kategooriate kohta ja nimelt: „Kohtuotsuses peavad olema toodud motiivid, millest nähtuks, mille järgi kohus juhindus rahuldades või tagasi lükates hagi, ning miks kohus tunnistas ühed tõendid usaldusväärseiks ja lükkas teised tõendid asja kohta tagasi” (NSVL Ülemkohtu Pleenumi määrusest 15. novembrist 1939. a. isaduse tunnustamise ja lastele ülalpidamisvahendite nõudmise asjade kohta).

Teises määruses NSVL Ülemkohtu Pleenum juhatab, et „kohus peab oma otsuses küllaldase üksikasjalisusega esitama asjaolud, andma tõendite hinnangu ja märkima nende seaduste, seadustike, samuti ka määrustike paragrahvid, mille alusel otsus tehakse“ (29. jaanuari 1942. a. määrusest nr. 3/7u „Protsessuaalnormide rikkumisest asjades, mida arutatakse kohtutes NSVL raudteede määrustiku ja sisevete transpordi määrustiku alusel”).

Piirdumata selliste üldiste eeskirjadega annab Ülemkohus täiesti konkreetseid juhendeid, lähtudes konkreetsete asjade erisusest ja iseloomust: „Kohtuotsuses tuleb üksikasjaliselt ära tähendada asjaolud, millistel tekkinud kahju, ning koostada kahju heastamiseks väljamõistatud summade täpne arvestus“ (määrusest 10. juunist 1943. a., nr. 11/M/6/V — „Kohtupraktikast kahjutekitamisest tulenevates hagides”).

Seadus märgib täpselt, mida kohtuotsus peab sisaldama: a) otsuse tegemise aja, b) kohtu koosseisu ja poolte nimetuse, v) vaidluseseme äratähenduse, g) otsuse alused ja seadused, milledest kohus juhindus, d) asjas tehtud otsuse sisu ja ta täitmise korra, e) edasikaebamise korra, ž) kohtukulude jaotuse (VNFSV TsPK § 176 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Iga otsus peab tema selgemaks mõistmiseks ja tema õigsuse hindamiseks koosnema neljast osast: sissejuhatavast, kirjeldavast (ajaloolisest), motiveerivast ja resolutiivsest.

Sissejuhatav osa otsusest peab sisaldama äratähenduse, kelle nimel otsus tehakse (otsus tehakse liiduvabariigi nimel, välja arvatud NSVL Ülemkohtu Kohtukolleeegiumide otsused, mis tehakse NSVL nimel), otsuse tegemise koha ja aja, kohtu nimetuse, kohtu koosseisu ja sekretäri nime, poolte nimetuse ja vaidluseseme äratähenduse. Kui asjast võttis osa prokurör ilma iseseisvat hagi esitamata, siis tuleb ka see otsuses märkida.

Kirjeldav ehk ajalooline osa otsusest peab sisaldama lühida, kuid ammendava vaidluse olemuse kirjelduse. Selles peavad olema väljendatud hageja poolt esitatud nõuded ja nende põhjendused, samuti ka kostja vastuväited neile nõudmistele ühes materjalide äramärkimisega, millel nad põhinevad.

Praktikas esineb otsuse kirjeldava osa koostamisel mitmesuguseid vigu.

Kõige sagedamini puudub kohtuotsuses üldse kirjeldav osa, mõnikord jälle, vastupidi, on kirjeldavas osas edasi antud üleliigse üksikasjalisusega kõigi asjas olevate tõendite sisu ja on täielikult ära toodud kõik poolte seletused. Selleks pole mingit vajadust ning see ei aita kaasa vaidluse olemuse selgitamisele. Kirjeldavas osas tuleb esitada ainult fakte ja asjaolusid, mis omavad tähtsust pooltevahelise vaidluse eseme kindlakstelemisel, s. o. mida nimelt ja mille alusel hageja kostjalt nõuab ning missuguste hageja nõudmiste vastu ja mis pärast kostja vaidleb.

Motiveeriv osa otsusest peab sisaldama poolte poolt esitatud tõendite ja kohtu poolt kindlakstehtud faktide analüüsi, kohtu lõppjäreluse poolte vastastikuste suhete kohta ja nende juriidilise hinnangu. Teisiti öeldes, selles osas annab kohus tõendite hinnangu ja märgib, milliseid fakte ta peab kindlakstehtuiks, missugused hageja nõudmised või kostja vastuväited

ta tunnistab õigeks ja millise seaduse põhjal. See on otsuse tähtsaim osa.

Asjas olevaid tõendeid hindavad kohtunikud oma seesmise veendumuse järgi, mis on rajatud kõigi asjaolude läbivaatamisele nende kogumis. Kuigi liiduvabariikide TsPK-d ei sisalda paragrahve, mis määravad tõendite hindamise eeskirju, on tähendatud reeglid püstitatud kriminaalprotsessi seadusandlusega, ning viimased on ka tsiviilprotsessis täiesti rakendatavad, kuna selles suhtes ei ole mingisuguseid erinevusi mõlema protsessi vahel (NSVL ja liiduvabariikide Kriminaalkohtupidamise aluste 1924. a. § 23 või VNFSV KrPK § 319 ja teiste liiduvabariikide KrPK-te vastavad paragrahvid).

Ülalmainitud säte tähendab, et järeldus, millele kohus jõudis, peab olema rajatud kohtunike seesmisele veendumusele. Kuid see kohtunike veendumus ei tohi olla meelevaldne arvamus, vaid peab põhinema kohtu poolt kindlakstehtud asjaoludel nende kogumis. Seepärast peab kohus oma otsuses ette tooma kaalutlused (motiivid), millest oleks selge pooltele, kohtus asjaarutamisel viibinud kodanikele ning kõrgema astme kohtule, kes otsust kontrollib, miks jõudis kohus nimelt sellele järeldusele, mis veenis kohut ja kuidas ta veendus poolte nõuete õigusepärasuses või mitteõigusepärasuses. Peale selle peab kohus ka motiveerima, miks ta kohaldas seda või teist seadust.

Sageli leiame otsuseid, milles kogu motiveeriv osa seisab ilma igasuguste põhjendusteta kinnitamisest, et kohus loeb hagi „asja materjalidega” tõendatuks või mittetõendatuks. On selge, et selline otsus ei ole veenev ning seda ei ole võimalik kontrollida.

Ebaõigeks tuleb tunnistada ka sellist praktikat, kus kohus otsuse motiveerivas osas kirjeldab üksikajaliselt kõiki tõendeid, annab täielikult edasi tunnistajate seletused, dokumentide sisu jne., korrates pea-

aegu tervikuna kohtuistungi protokollis sisu. See viib kohtuotsuse kuhjamisele mittetarvilike üksikasjadega ning raskendab otsuse olemuse selgitamist.

On enesestmõistetav, et kui kohus leiab vasturääkivaid tõendeid, peab ta lühidalt märkima, miks ta arvestab üht tõendit ja teised tagasi lükkab. Eriti tuleb mainida juhtu, mil kohus lükkab tagasi ekspertiisi arvamuse; otsuses peab olema üksikasjaliselt põhjendatud kohtu mittenoustumine ekspertide arvamusega.

Resolutiivses osas väljendatakse see, mida kohus asjas otsustas. See osa tuleb kirjutada kohtukäsu vormis, mis sisaldab vastuvaidlematu, täpse ja selge juhendi, mida kostja peab täitma, kui hagi on rahuldatud. Kui haginõuded on rahuldatud osaliselt, peab kohus täpselt märkima, millised nõudmised on rahuldatud ja millised on tagasi lükatud. Kui kohus peab vajalikuks hagi täies ulatuses tagasi lükata, siis tuleb resolutiivosas mitte lihtsalt märkida „hagi on tagasi lükatud”, vaid täpselt, millise hageja suhtes, milline nõudmine ning missuguse kostja suhtes on hagi tagasi lükatud. Igasugune ebamäärasus, ebatäpsus raskendab otsuse täitmist ning selle tulemuseks on praktikas asja venitamine, sisuliselt aga tähendab see, et vaidlus poolte vahel on lahendamata.

Sõltuvalt vaidluse olemusest väljendatakse otsuse resolutiivosa mitmeti:

1) Rahalistes nõudmistes peab kohus täpselt märkima sissenõudmisele kuuluva summa. Kui hagi koosneb mitmest nõudest, peab kohus ära näitama iga nõude suuruse, selle järel üldsumma. Näiteks: „Sisse nõuda korteriüüri 350 rbl., keskkütte eest 260 rbl. ja veemaksu 75 rbl., kokku kuulub sissenõudmisele 685 rbl.“ Peale selle peab kohus rahalise summa väljamõistmisel lahendama ka protsentide küsimuse (NSVL KohtuRK käskk. 1937. a., nr. 51, lisamaterjal VNFSV TsPK § 46 juurde).

2) Perioodiliste maksete sissenõudmisel peab olema täpselt märgitud, missuguses summas igakuiselt, mis kuust ja kuupäevast alates ning mis ajani peavad maksed toimuma. Otsustes alimentide nõude asjus tuleb täpselt ära tähendada, kellelt alimendid nõutakse, millises suuruses, kelle kasuks ja missuguse lapse ülalpidamiseks. Näiteks: „Sisse nõuda kodanik Frol Vassili p. Jemeljanov'ilt naiskodanik Maria Dementi t. Jemeljanov'i kasuks tema tütre Jevgenija, kes on sündinud 16. augustil 1937. a., ülalpidamiseks üks neljandik osa tema, kostja, töötasust igakuiselt, alates 1. jaanuarist 1938. a. kuni tütre Jevgenija täisealiseks saamiseni.“

3) Vara üleandmise asjades tuleb üksikasjaliselt loetleda üleandmisele kuuluv vara, märkida üleandmisele kuuluva iga üksiku eseme hind, täiendusega, et võimatuse korral esemeid sisse nõuda natuuras tuleb sisse nõuda nende rahaline väärtus.

4) Vara jagamise asjades, kolhoosi-, talundipere vara jagamise ja eraldamise asjades tuleb resolutiivosas täpselt loetleda hagejale eraldatav vara, ära näidates selle hinna. Leidub otsuseid, milles on näiteks märgitud: „eraldada 1/4 osa varast“, mida aga praktikas on võimatu täita, ning kohtul tuleb teha uus otsus.

5) Asjades, milles kohustatakse sooritama kindlat toimingut või jälle keelatakse teatud toimingu sooritamist, on vajalik täpselt ära näidata, millist toimingut nimelt tuleb sooritada, kes seda peab sooritama ja missuguseks tähtjaks. Näiteks: „Kohustada tehase nr. 635 juhatust tööle tagasi võtma kod. S. I. Ivašin'it 3-nda kategooria treialina alates 5. maist 1943. a.“ või ka: „Kohustada Moskva linna Rostokini rajooni majavalitsust nr. 48 hiljemalt 15. septembriks 1943. a. teostama kod. S. D. Naumov'i korteris Ulaani põiktänaval majas nr.7, krt. 43, järgmist remonti (täpselt loetleda millist).“

6) Kui hagi on esitatud mitme hageja poolt, peab kohus resolutiivosas täpselt ära näitama, kui palju on välja mõistetud igale hagejale. Näiteks, kui grupp töölisi esitas tehase vastu hagi ületunnitöö eest tasu saamises, peab kohus otsuses märkima, missugune summa kuulub iga töölise kasuks sissenõudmisele. Kui aga hagi on esitatud mitme hageja poolt vara suhtes, mis osutub jagamatuks, näiteks maja tagasisaamiseks jne., siis hagi rahuldamise korral mõistetakse selline vara kõikide hagejate kasuks ühiselt. Küsimust, millisel viisil jaotatakse vara hagejate vahel, antud asjas ei otustata. Kui hiljem tekib hagejate vahel vaidlus saadud vara jaotamise suhtes, siis on see juba uue hagi esemeks.

7) Kui hagi on esitatud mitme kostja vastu, peab kohus osavastutuse korral ära näitama, kui palju on välja mõistetud igalt kostjalt eraldi. Kui aga vastutus on solidaarne, märgitakse otsuses üldsumma, mis kuulub sissenõudmisele kõigilt kostjailt. Näiteks, mõistes hagejale välja tasu tekitatud kahju eest kahelt või mitmelt isikult, kes on ühiselt hageja varale kahju tekitanud, teeb kohus otsuse kostjailt kogu kahjusumma solidaarselt sissenõudmise kohta (VNFSV TsK § 408 ja teiste liiduvabariikide TsK-te vastavad paragrahvid). Selline solidaarne sissenõudmine tähendab, et kreditor võib väljamõistetud summa sisse nõuda nii kõigilt kostjailt osade viisi kui ka ühelt neist täies ulatuses.

Selline solidaarse väljamõistmise otsus võib aset leida ka neil juhtudel, mil kohustuse ese on jagamatu (VNFSV TsK § 116 ja teiste liiduvabariikide TsK-te vastavad paragrahvid). Näiteks lepingu põhjal on ruum antud rendile kahele isikule; kui rendileandja esitab hagi rendimaksu sissenõudmiseks, teeb kohus otsuse kogu rendimaksu võlasumma sissenõudmise kohta mõlemalt rentnikult solidaarselt. Muidugi, kui lepingus

oli märgitud, et kumbki neist tasub teatava kindla summa rendimaksu, on tegemist osavastutusega, ja kohus peab kummaltki kostjalt välja mõistma ainult selle summa, mille kohta oli lepingus kokku lepitud.

Nõukogude tsiviilprotsessis peab kohus ilmutama initsiatiivi ja aktiivsust poolte tõeliste suhete kindlakstegemisel ja poolte õiguste kaitsel. Seepärast võib nõukogude kohus hageja nõudmiste piirid ületada ja temale välja mõista kohtuistungil selgunud asjaoludest sõltuvalt ka rohkem, kui ta nõudis (VNFSV TsPK § 179 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Kohaldades koodeksi tähendatud paragrahvi peab kohus siiski meeles pidama, nagu see on ka seaduses endas väljendatud, et hageja nõuete piire võib ta ületada ainult neil juhtudel, mil nõude suurus ei ole määratud seaduse enesega (näiteks korteriüüri määr töölistele ja teenistujaile) või lepinguga (muidugi, kui leping ise ei kutsunud esile kahtlusi).

Ei tohi teha tingimuslikke otsuseid, s. o. selliseid, kus otsuse täitmine kostja poolt viiakse sõltuvusse mingi asjaolu saabumisest. Sellised otsused ei anna sisuliselt lõplikku vastust pooltevahelise vaidluse suhtes. Sellise otsuse täitmisel võib tekkida vaidlus, kās otsuses tähendatud asjaolu on saabunud jne. Selline otsus ei likvideeri vaidlust poolte vahel, vaid vastupidi, selle tulemuseks on tavaliselt vajadus pöörduda kohtu poole tekkinud uute vaidluste lahendamiseks, mis põhjustab asjaajamise venitamist, etteheiteid kohtule ja kohtuotsuse praktilise tähtsuse ning kohtu autoriteedi vähendamist. Ebaõiged on paljud rahvakohutute otsused elamuvaidlustes, kus kohus, tunnistades hagejale vastuvaidlematu õiguse elamule, määrab siiski kostja väljatõstmisele temale kohuslikult teise elamispinna andmisega. Kuivõrd seda elamispinda sageli ei anta, ei saa hageja teostada oma seaduslikku õigust

elamu kasutamisele võtmise suhtes, ning ta saab elamispinna asemel ainult „kohtuotsuse“, mida keegi ei täida.

Tingimuslikku otsust tuleb eristada alternatiivsest otsusest. Alternatiivseks nimetatakse sellist otsust, millega kohustatakse kostjat hageja kasuks sooritama üht kahest kohtu poolt määratud toimingust alternatiivselt, s. t. valiku järgi. Näiteks kohus kohustab kostjat üle andma hagejale kindlaksmääratud vara või tasuma selle vara rahalise väärtuse. Sääraste alternatiivsete otsuste tegemine on lubatav.

Nõukogude kohus peab ühes otsuses likvideerima kõik vaieldavad suhted poolte vahel, andma vastuse kõigile hageja nõudmistele: vastused peavad olema kindlad ja täpsed, ilma igasuguste tingimusteta. Kui kostja poolt on esitatud vastuhagi, siis tuleb resolutiivosas anda vastus ka sellele küsimusele.

Otsuse resolutiivosas peab kohus peale poolte vaidluse sisulise otsustamise lahendamata ka kohtukulude küsimuse. Kumbki pool omab õigust kulude tasumisele, mis on kantud seoses kohtuprotsessi ajamisega. Nende kulude hulka kuuluvad: riigilõiv, ekspertiisi toimetamise kulud, tunnistajate tasuks sissemakstud summad jne.

Kui hagi rahuldati täielikult, siis omab hageja õigust nõuda kõigi tema poolt kantud kulude tasumist (VNFSV TsPK § 46 ja teiste liiduvabariikide TsPK-tele vastavad paragrahvid). Haginõuete osalise rahuldamise korral on aga hagejal õigus nõuda ainult vastava osa kulude tasumist. Kui näiteks hageja esitas hagi 1000 rublale, kuid kohus rahuldab tema nõude ainult 700 rubla ulatuses, siis on kostja kohustatud tasuma hagejale riigilõivu ainult proportsionaalselt väljamõistetud summale, s. o. 700 rublale.

Hagi tagasilükkamisel on kostja õigustatud nõudma kõigi tema poolt kantud kulude tasumist, seepärast

peab kohus sel juhul hagejalt välja mõistma kostja kasuks kõik tema poolt kantud kulud (ekspertiisi tasu jne.).

Seejuures tuleb silmas pidada, et kui hageja seaduse või kohtu erilise määruse põhjal (VNFSV TsPK § 43 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid) on vabastatud riigilõivu või teiste asjaga seotud kulude kandmisest, siis hagi rahuldamise korral nõutakse need kulud sisse kostjalt riigituludesse (kui kostja omakorda ei ole vabastatud menetluskulude kandmisest). Näiteks töösuhetest tekkinud hagide puhul on hagejad vabastatud riigilõivu tasumisest, kuid haginõuete rahuldamise korral peab kohus sisse nõudma kostjalt riigituludesse nii riigilõivu kui ka kõik muud kulud.

Kohtupraktikas esinevad sageli järgmist laadi vead: kui kostja, näiteks Riigipank, on riigilõivust vabastatud, siis sellise kostja vastu hagi rahuldamise korral keeldub kohus hageja kasuks kohtukulude väljamõistmisest.

Mainitud juhul tekib viga selle mittemõistmisest, et kohtukulude riigi kasuks tasumisest vabastamine ei vasta veel kohustusest tasuda teise poole kulud, kelle nõudmine kohtu poolt rahuldati.

Peale loetletud kulude on kumbki pool õigustatud nõudma ka esindaja kulude tasumist. Tähendatud kulude tasuks mõistetakse välja mitte üle 5% haginõuete rahuldatud osast, sõltumata tegelike kulude suurusest. Mitte ainult hageja, vaid ka kostja omab õigust esindaja kulude tasumisele juhul, kui hagi lükati tagasi või rahuldati ainult osaliselt (märkus 1 VNFSV TsPK § 46 juurde ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Nii näiteks, kui hageja nõudis 1000 rbl., kuid kohus mõistis temale välja ainult 700 rbl., siis esindajate olemasolu korral oleks mõlemal poolel arvestus järgmine: hagejale tuleb tasuda 35 rbl.

(5x7), kostjale aga 15 rbl. (5x3); tasaarvestuse alusel peab kohus hageja kasuks välja mõistma 20 rbl. esindaja kulu.

Eesmärgil võidelda isikutega, kes pahatahtlikult esitavad alusetu hagi või vaidluse hagi vastu või süstemaatilisel vastu töötavad asja kiirele ja õigele lahendamisele, võib kohus süüdlast poolt kohustada maksma, peale kohtukulude teise poole kasuks, tasu tööaja tegeliku kaotuse eest keskmise töötasu ulatuses, kuid mitte üle 5% väljamõistetud või rahuldamata jäetud hagi osast. Mainitud tasu võib vastavalt asjaoludele välja mõista täielikult või osaliselt ka sellelt poolt, kelle kasuks otsus tehakse (märkus 2 VNFSV TsPK § 46 juurde ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Otsuse resolutiivosas märgib kohus ka otsuse täitmise korra, s. o. täitmise viisi ja tähtaja. Tehes näiteks otsuse vara jagamise kohta, peab kohus ära tähendama mitte üksnes, milline osa varast ühele või teisele poolele välja mõistetakse, vaid ka igäühele tema vara osa üleandmise viisi, näiteks maja jagamise juhul — teise kohta elama paigutamise teel jne.

Kui täitmise tähtaeg ei tulene seadusest või lepingust, peab kohus selle tähtaja ise määrama.

Lähtudes konkreetsetest asjaoludest võib kohus otsuse täitmist pikendada või ajatada (VNFSV TsPK § 182 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Tuleb siiski hoiduda sellistest pikendustest ja ajatamistest, mis tegelikult teevad kogu otsuse asjatuks, näiteks pikendamine või ajatamine 5—10 aastaks. Kui pikendamine ja ajatamine omavad eesmärgiks kostja huvide kaitset, siis ei tohi unustada ka hageja huvisid.

Otsuse täitmise pikendamise või ajatamise küsimust võib kohus erandlikel juhtudel otsustada ka pärast otsuse tegemist. Kohtuotsuse täitmise pikendamise või

ajatamise taotlus arutatakse kohtu poolt kohtuistungil poolte väljakutsumisega, kuid poolte mitteilmumine ei peata küsimuse arutamist ja otsustamist.

Otsuse resolutiivosa lõpus peab kohus ära tähendama poolte õiguse otsuse peale edasi kaevata ja kaebuse esitamise korra (millisel tähtajal, kuhu jne.).

Peale eeltoodud momentide tuleb otsuses mõnikord ka lahendada hagi tagamiseks tarvitusele võetud abinõude küsimus, kui hagi oli tagasi lükatud. Neil juhtudel tuleb kohaldada VNFSV Ülemkohtu Pleenumi määrust 18. juun. 1928. a. (lisamaterjal TsPK 1938. a. väljaande § 187 juurde). Üldreeglina jäävad hagi tagamiseks tarvitusele võetud abinõud jõusse kuni otsuse seadusjõusse astumiseni, s. o. kuni kaebuse esitamise tähtaja möödumiseni või otsuse kinnitamiseni teise instantsi poolt. Kui aga kohus lükkas hagi tagasi ja peab vajalikuks hagi tagamise tühistamist enne otsuse seadusjõusse astumist, peab ta seda otsuses motiveerima või koostama erilise motiveeritud määruse.

Asjades, milles seadus määrab kohuslikult otsuse viivitamata täitmise, tuleb resolutiivosas märkida, et „otsus kuulub viivitamatule täitmisele“. Juhtudel, mil kohus omal algatusel leiab otsuse viivitamatu täitmise vajaliku olevat, tuleb põhjused otsuse motiveerivas osas ära näidata, resolutiivosas aga märgitakse: „Lubada otsus viivitamatule täitmisele“ (üksikasjaliselt otsuse viivitamatu täitmise kohta vt. allpool).

Siin ei ole loetletud kaugeltki kõik otsuse resolutiivosa võimalikud variandid, ning samuti mitte kõik küsimused, mis kohtul tuleb lahendada peale põhilise hagivaidluse. Iga konkreetne asi nõuab vastavalt taerisustele otsuse resolutiivosa vastavat sisu ning samuti mitmekesiste täiendavate küsimuste lahendamist. Ülaltoodud on ainult kõige sagedamini kohtupraktikas esinevad juhud.

2. Kohtuotsuse allikad.

Nagu juba öeldud, peab kohus otsuses märkima seadused, mille põhjal ta oma otsuse tegi (VNFSV TsPK § 176 p. „g“ ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Suure Stalinliku Konstitutsiooni § 112 määrab, et kohtunikud on sõltumatud ja alluvad ainult seadusele, seepärast on nõukogude kohtule otsuse allikaiks NSVL, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide seadused. Sealjuures tuleb meles pidada NSVL Konstitutsiooni §-i 20, mille kohaselt lahkumineku korral liiduvabariigi seaduse ja üleliidulise seaduse vahel kehtib üleliiduline seadus. VNFSV konstitutsiooni § 21 määrab, et lahkumineku korral autonoomse vabariigi seaduse ja VNFSV seaduse vahel kehtib VNFSV seadus. Samasuguseid paragrahve sisaldavad ka teiste liiduvabariikide konstitutsioonid, kelle koosseisu kuuluvad autonoomsed vabariigid.

Otsuse allikaiks võivad olla ka NSVL, samuti liiduvabariikide ning autonoomsete vabariikide, Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused. Peale selle võivad otsuse allikaiks olla ka teised riigivõimu ja riigivalitsemise organite aktid, mis on välja antud kehtivate seaduste alusel ja nende täitmiseks (VNFSV TsPK § 3 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid), ja nimelt: a) NSVL RKN ja liidu- ning autonoomsete vabariikide rahvakomissaride nõukogude määrused ja korraldused; b) NSVL rahvakomissaride ja liidu- ning autonoomsete vabariikide rahvakomissaride käskkirjad ja juhendid; v) töötava rahva saadikute kohalike nõukogude ja nende täitevkomiteede otsused ja korraldused.

Elu on väga mitmekesine ja mitmekülgne. Seepärast, olgu kehtiv seadusandlus ka kui tahes arenenud,

võib ikkagi esineda juhtumeid, mis ei ole reguleeritud kehtivate seadustega ja teiste normidega.

Võitluses sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise lõpuleviimise ja kommunistlikule ühiskonnale järkjärgulise ülemineku eest kujunevad uued suhted inimeste vahel, uued suhted kodanike ja riiklike ning ühiskondlike organisatsioonide vahel. Suure Isamaasõja tingimustes tekkis rida uusi nähtusi ja suhteid. Kõiki tekkivaid suhteid ei saa ette näha kehtivate seadustega või teiste normidega, kohtul aga ei ole õigust seaduse puudumisel asja otsustamisest keelduda. Selistel juhtudel lahendab kohus vaidluse, silmas pidades nõukogude seadusandluse üldisi aluseid ja nõukogude riigi üldist poliitikat (VNFSV TsPK § 4 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

VNFSV Ülemkohus andis juhendi, et „vajaduse korral lahendada vaieldav küsimus nõukogude seadusandluse üldistel alustel ning Töölis-Talupoegade Valitsuse üldpoliitika alusel peab kohus, mitte ainult piirdudes viitega neile alustele, üksikasjaliselt otsuses ära näitama, nimelt millistele seadusandluse üldalustele või millisele valitsuse üldpoliitikale ta oma otsuse rajab, sest ilma selle üksikasjalise põhistuseta jääb otsus paljasõnaliseks, s. o. põhjendamatuks, ning osutub täiesti võimatuks kontrollida selliste üldiste viidete õigsust (VNFSV Ülemkohtu Tsiviilkassatsiooni Kolleegiumi juhendkiri nr. 1, 1926. a., lisamaterjal TsPK § 4 juurde).

Vaidluse lahendamise näidiseks otsese seadusnormi puudumisel TsPK § 4 alusel võib olla NSVL Ülemkohtu Kohtukolleegiumi määrus F. I. Martsinjuk'i hagi-asjas Raudteevalitsuse vastu (määrus nr. 986—1940. a. NSVL Ülemkohtu Pleenumi ja kolleegiumide määrustekogu, 1940, lk. 224—225).

Vladimir Iljitš Lenin oma kirjas sm. Stalinile „kahekordsest alluvusest ja seaduslikkusest“ märkis, et

„... seaduslikkus ei saa olla Kaluuga ja Kaasani seaduslikkus, vaid peab olema ühtne ülevenemaaline ja koguni ühtne nõukogude vabariikide kogu föderatsioonile“ (L e n i n, Teosed, XXVII k., lk. 298).

Vastavalt sotsialistliku seaduslikkuse ühtsuse nõudele peab kogu NSV Liidu suhtes olema tagatud ka kohtupraktika ühtsus, mis põhineb nõukogude seaduste kohaldamisel. Selle ühtsuse tagamise eesmärgil annab NSVL Ülemkohtu Pleenum juhendeid kohtupraktika küsimuste kohta lahenduste alusel, mis on vastu võetud NSVL Ülemkohtu poolt läbivaadatud kohtuasjades (NSVL, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 75). Need NSVL Ülemkohtu Pleenumi juhendid on kohuslikud kõigile NSVL kohtuile; kohtud peavad neist juhinduma otsuste tegemisel konkreetseis asjus.

Enne Stalinliku Konstitutsiooni vastuvõtmist ja NSVL, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse väljaandmist omasid NSVL Ülemkohtu Pleenum ning ka liiduvabariikide ülemkohtute pleenumid õigust seadust tõlgitseda. Need määrused, kuivõrd nad ei ole tühistatud, on samuti kohuslikud kohtutele.

Teisiti lahendatakse küsimus üksikute kohtuotsuste suhtes konkreetsetes asjades, vaatamata sellele et nad on tehtud kõrgemalseisvate kohtuorganite poolt. Sellised kohtuotsused ei oma kohuslikku jõudu teiste analoogiliste (sarnaste) asjade arutamisel. Iga vaidlus tsiviilõiguse kohta lahendatakse kindlakstehtud asjaolude põhjal, vastavalt antud asja erisustele ning seaduse alusel. Kuid see ei tähenda, et kohtupraktika, mis kujuneb reast kohtuotsustest ühtede või teiste seaduste kohaldamisel, ei omaks mingit tähtsust. Ta näitab rea konkreetsete näidiste najal, kuidas tuleb mõista ja kohaldada üht või teist nõukogude seadust. Sellest seisukohast lähtudes on nõukogude kohtupraktikal, eriti NSVL Ülemkohtu Tsiviilasjade Kohtukolleegiumi

määrustel, tähtsus mitte ainult nõukogude kohtu ja teiste riiklike organite, vaid ka töötajate laiade masside suhtes.

VIII peatükk.

OTSUSE TÄIENDAMINE JA SELETAMINE.

Otsuse teinud kohtul enesel ei ole õigust seda tühistada või muuta. Mainitud õigus on antud ainult kõrgemalseisvale kohtule, kes kontrollib otsuse õigsust huvitatud poole kaebuse või prokuröri protesti põhjal. Kohus, kes on teinud otsuse, võib viimast ainult seletada (tõlgitseda) või teha täiendava otsuse.

Otsustades asja peab kohus oma otsuses ammendava täielikkusega andma vastuse kõigile hageja nõuetele. Nõudmised, mis kohtu arvates on põhjendatud, peab ta rahuldama, mittepõhjendatud nõudmised — tagasi lükkama. Kui aga otsus siiski osutub millegipärast mitte-täielikuks, s. o. kui ei ole vastust kõigile hageja nõudmistele, võivad pooled paluda kohtult täiendava otsuse tegemist (VNFSV TsPK § 181 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Täiendavat otsust võib kohus teha kahel juhul:

1) Kui mõnes haginõudes, mille kohta pooled esitasid tõendeid ning andsid seletusi, kohus ei teinud otsust. Näiteks hageja palus tunnistada töölt vallandamise ebaõigeks, sisse nõuda tasu sunnitult töölt puudumise eest ja tasu ületunnitöö eest. Kohus oma otsuses aga tunnistas vallandamise õigeks ning lükkas hagi tagasi, kuid ei öelnud midagi ületunnitöö eest tasumise kohta, kuigi seda küsimust kohtuistungil arutati.

2) Kui kohus, olles otsustanud küsimuse õiguse kohta, ei määranud täpselt kindlaks väljamõistetud nõude määra või eset, mis kuulub üleandmisele. Näi-

teks, arutades hagi omandiõiguse tunnustamises maja osale, rahuldab kohus hagi, kuid ei märkinud, millisele osale majast ta tunnustas hagejale omandiõiguse. Hagejal on neil juhtudel õigus paluda kohtult täiendava otsuse tegemist.

Palvet täiendava otsuse tegemise suhtes võib esitada viie päeva jooksul, arvates otsuse koostamise päevast, ning kohus arutab seda avalikul istungil poolte väljakutsumisega. Täiendava otsuse peale võib edasi kaevata üldistel alustel. Täiendava otsuse tegemisest keeldumise peale võib esitada erikaebuse või ka edasi kaevata koos kohtuotsusele kaebuse esitamisega.

Kohtuotsus peab olema koostatud nii, et ta sisu oleks arusaadav pooltele kui ka kohtutäiturile, kellele on pandud otsuse täitmine. Kui aga otsuse täitmise juures ei ole pooltel või kohtutäituril otsuse mõtte küllalt selge ning viimase täitmine muutub raskeks või võimatuks, siis võivad pooled või kohtutäitur pöörduda otsuse teinud kohtu poole palvega otsuse seletamiseks (tõlgitsemiseks) (VNFSV TsPK § 185 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Sellist taotlust võib esitada kohtule igal ajal, nii kaua kui otsus ei ole täidetud või ei ole kaotanud kehivust aegumistähtaja möödumise tõttu, mis on seadusega kindlaks määratud: vaidlustes riiklike asutuste, ettevõtete, kolhooside, kooperatiivsete ja teiste ühiskondlike organisatsioonide vahel — üheaastane tähtaeg, kõigis teistes vaidlustes — kolmeaastane, kuid Ukraina NSV-s — üheaastane tähtaeg (VNFSV TsPK § 255¹ ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Otsuse seletamise taotlust arutatakse kohtuistungil poolte väljakutsumisega. Kohtumääruse peale otsuse seletamise või seletamisest keeldumise kohta võib edasi kaevata üldises korras.

Otsuse seletamine võib puudutada ainult selliseid küsimusi, mis on otsuses eneses ebaselgelt väljendatud, kuid ei või puudutada ega muuta otsuse sisu. Täiesti lubamatu on seletamise kujul teha uut otsust.

Nagu juba tähendatud, peab otsus olema kirjutatud suurima täiuslikkuse ja selgusega. Temas ei tohi olla mingisuguseid kaapeid ega parandusi. Enne otsusele allakirjutamist peavad kohtunikud viimase muidugi läbi lugema, ning kui tekib vajadus midagi parandada, siis tuleb sellised parandused õiendada kohtunike allkirjade eel.

Kuid praktikas esineb juhtumeid, kus pärast otsuse allakirjutamist ja selle kuulutamist avastatakse ebatäpsusi, näiteks mõne poole nime moonutamine, aritmeetilised vead arvutamises jne. Selliseid kirjavigu võib kohus parandada, kuid mingil juhul ei tohi midagi maha kriipsutada ega juurde kirjutada tekstis eneses. Otsuses selliste paranduste tegemise küsimust tuleb kohtul arutada kohtuistungil poolte väljakutsumisega.

Oma määruse tähendatud küsimuses lisab kohus otsuse juurde. Selle määruse peale võivad pooled esitada edasikaebuse üldistel alustel (VNFSV Ülemkohtu Plee-
numi määrus 7. veebr. 1927. a., lisamaterjal VNFSV
TsPK § 185 juurde).

IX peatükk.

KOHTUOTSUSE SEADUSJÕUD.

Kohtuotsus lahendab vaidluse poolte vahel, kuid selle peale võivad kõrgema astme kohtusse esitada edasikaebuse hageja, kostja, kolmandad isikud ja nende esindajad või esitada protesti prokurör (NSVL, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 15).

Poolte õigus kohtuotsuse peale edasi kaevata on üks

tähtsamaid poolte õigusit tagavaid protsessuaalnorme nõukogude tsiviilprotsessis. Asjast osavõtnud pooltele ja kolmandaile isikuile on antud õigus taotleda kõrgema astme kohtult esimese astme kohtu otsuse õigsuse kontrollimist, on antud õigus tõendada selle otsuse mitteõigsust, nõuda tema tühistamist ning sel viisil taotleda oma õiguste ja seaduslike huvide kaitset ja valvet.

Selletõttu ei saa lugeda kohtu poolt tehtud otsust lõplikuks, seda ei saa viivitamata pärast tegemist täide viia, välja arvatud üksikud juhud, millest kõne on allpool.

Selline seisund ei või siiski olla kauakestev.

Nõukogude sotsialistliku majanduse plaanipärasus, tsiviilõigussuhete stabiilsuse huvid nõuavad, et kohtuotsus tsiviilvaidlustes oleks teatud tingimuste puhul pooltele lõplik. Seda nõuab ka nõukogude kohtu autoriteet. Täiesti mõttetu oleks kohtu töö, kui oleks võimalik algatada uusi vaidlusi nende küsimuste kohta, mis on kohtu poolt juba kontrollitud ja millede kohta on otsus juba tehtud. Samuti ei saavutaks oma eesmärki kohtu tegevus, kui kohtuotsuse peale oleks võimalik edasi kaevata lõpmatule arvule instantsidele ning piiramatu aja kestel.

Nõukogude tsiviilprotsessis on rangelt kindlaks määratud, et igat asja arutatakse ja lahendatakse sisuliselt ainult ühes instantsis, et pooled võivad otsuse peale edasi kaevata, taotleda otsuse seaduslikkuse ja põhjendatuse kontrollimist samuti ainult ühes kõrgemalseisvas instantsis.

Eeltoodud kaalutluste alusel määrab seadus momenti, mil otsus loetakse lõplikuks, s. o. mil ta astub seadusjõusse.

See moment saabub: a) kui otsuse peale on edasi kaevanud üks pooltest või on prokurör esitanud protesti — pärast kaebuse või protesti läbivaatamist ja tagasilükkamist kõrgema astme kohtu poolt; b) kui

otsusele ei ole esitatud kaebust ega protesti — kaebuse või protesti esitamiseks seadusega määratud tähtaja möödumisel (10 päeva), mil võib arvata, et pooled loobusid oma õigusest esitada edasikaebust.

Seadusjõusse astunud kohtuotsus on kohuslik pooltele ja nende õigusjärglastele selles konkreetses asjas, mille puhul ta on tehtud. Ta on kohuslik ka kohtule, kes on selle otsuse teinud, ning samuti ka teistele riigiorganitele.

Seadusjõusse astunud kohtuotsus määrab lõplikult hageja nõuete õigusepärasuse või mitteõigusepärasuse, mis moodustasid antud kohtuprotsessi eseme; otsus likvideerib vaidluse poolte vahel ja omab nende suhtes seaduse jõudu.

Sellest järgneb:

1) Pooled kaotavad õiguse pöörduda kohtu poole vaidluse lahendamiseks, mis juba kord on kohtu poolt lahendatud (VNFSV Ülemkohtu määrus 7. apr. 1924. a., lisamaterjal TsPK § 2 juurde). Kui asja arutamise ajal on selgunud, et antud vaidlus on juba lahendatud seadusjõusse astunud otsusega, siis tuleb asja menetlus lõpetada. Kui see aga selgus pärast otsuse tegemist, siis kuulub viimane tühistamisele ja asja menetlus lõpetamisele.

Kuid tuleb silmas pidada, et vaidluse juba kohtukorras otsustatuks tunnistamiseks on vajalik kolme elemendi samasus (ühtelangemine): samad pooled või nende õigusjärglased, sama vaidluse ja samad haginõuete alused. Nii näiteks majavalitsus esitas hagi korteriüürniku väljatõstmises üüri mittetasumise pärast (VNFSV TsK § 171 p. „a“). Kohus lükkas hagi tagasi ning otsus astus seadusjõusse. Mõne aja pärast esitab hageja uuesti sama kostja vastu hagi tema väljatõstmises elamu pahatahtliku rikkumise pärast (sama paragrahvi p. „v“). Antud juhul leiab aset vaidlus samade

poolte vahel ja sama vaidluseseme suhtes, kuid vaidluse alus on teine, ning seepärast ei saa kohus keelduda hagiavalduse vastuvõtmisest ja arutamisest.

2) Seadusjõusse astunud kohtuotsusele ei või edasi kaevata pooled ega prokurör protesti esitada (kassatsioonikorras).

Nagu eespool tähendatud, on seadusjõusse astunud otsus antud konkreetse juhu kohta seaduseks, ning „...seaduste stabiilsust on meil praegu enam vaja kui kunagi varem“, ütles sm. Stalin oma kõnes NSVL Konstitutsiooni projekti kohta. Seepärast kujutavad enesest otsuse igasugune kõikuvus, ta ebastabiilsus jm. seaduse rikkumist ja viivad kohtuotsuse ja kohtu autoriteedi õõnestamisele.

Seetõttu ei tohi ka lubada, et seadusjõusse astunud otsus oleks seadusega vastuolus või tehtud seaduse rikkumisega. Seadus näeb seepärast ette võimaluse tühistada otsus, kuigi see on astunud seadusjõusse, kui selles leidub kehtivate seaduste eriti olulisi rikkumisi või riigi või töötava rahva huvide ilmseid rikkumisi (VNFSV TsPK § 254-b ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Otsuse tühistamist neil alustel kohtuliku järelevalve korras ei saa nõuda pooled, vaid see on seadusega selleks volitatud isikute kohustuseks.

Järelevalve korras protesti esitamise õigus, s. o. seadusjõusse astunud kohtuotsuse seaduslikkuse kontrollimise õigus kuulub NSVL prokurörile, liiduvabariigi prokurörile, NSVL Ülemkohtu esimehele ja liiduvabariigi ülemkohtu esimehele (NSVL, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 16).

Eeltoodust nähtub, et see ei ole tavaline otsuse tühistamise kord, vaid eriline kord, mida rakendatakse ainult erandjuhtudel; see ei muuda üldreeglit, et seadusjõusse astunud otsuse peale ei saa enam esitada edasikaebust (seepärast ei tule ära segada poolte poolt

prokurörile või ülemkohtu esimehele esitatavaid kaebusi nende edasikaebamisõigusega kohtuotsuste peale).

3) Seadusjõusse astunud otsus peab täidetama, muidu oleks terve kohtu töö õiguste kaitse ja valve suhtes otstarbetu. Seepärast otsust, mida ei täideta vabatahtlikult, võib täide viia sundkorras riigivõimu organite poolt (kohtutäiturite ja teiste seaduses eriti ettenähtud organite, näiteks Riigipanga poolt).

Lõpuks on ka vajalik silmas pidada, et seadusjõustunud kohtuotsus tsiviilasjus on kohuslik kriminaalkohule, kuid ainult küsimuse suhtes, kas sündmus või tegu aset leidis, mitte aga kohtualuse süü suhtes (VNFSV KrPK § 12 ja teiste liiduvabariikide KrPK-te vastavad paragrahvid).

X peatükk.

OTSUSE VIIVITAMATU TÄITMINE JA OTSUSE TÄITMISE TAGAMINE.

Kohtuotsust, kui ta pole vabatahtlikult täidetud, võib täita sundkorras üldreeglina alles pärast ta seadusjõustumist. Kuid erandina lubab seadus otsuse viivitamatut täitmist veel enne ta seadusjõusse astumist.

TsPK näeb ette: 1) otsuse kohusliku viivitamatu täitmise seaduse enese jõul ja 2) otsuse viivitamatu täitmise kohtu määramisel sõltuvalt asjaoludest.

Nii ühel kui teisel juhul ei ole pooltelt võetud õigust esitada edasikaebust seadusega määratud tähtajal. Sellise otsuse tühistamise ja hagi tagasilükkamise korral asja uuel läbivaatamisel on kostjal õigus nõuda kõige selle tagastamist, mida hageja sai tühistatud otsuse põhjal (tagasitäitmine).

1) Viivitamatule täitmisele seaduse enese ettekirjutuse jõul kuuluvad otsused:

- a) hagides alimentide nõudmise kohta;

b) hagides töötasu või teiste rahaliste summade sissenõudmise kohta, mis tulenevad töösuhetest, kuid ei ületa ühe kuu töötasu;

v) hagides tasu kohta autoritele (ja nende pärijaile) neile kuuluva autoriõiguse kasutamise eest;

g) hagides, mis põhinevad dokumentidel, mille järgi antakse välja täitepealdisi või kohtukäske, kui tähtaja möödumise tõttu selliseid pealdisi või käske ei anta ja sellepärast kreditor pöördub hagiaga kohtusse;

d) hagides, mis on kostja poolt asja arutamisel õigeks võetud — kas täielikult või selles osas, mis on õigeks võetud (VNFSV TsPK §-d 187, 187-d ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Kõigil loetletud juhtudel peab kohus oma otsuse resolutiivosas märkima, et otsus kuulub viivitamatule täitmisele TsPK vastava paragrahvi alusel. Erikaebus otsuse viivitamatu täitmise peale ei ole lubatud.

2) Sõltuvalt konkreetsetest asjaoludest võib kohus oma määrusega lubada otsuse viivitamatut täitmist:

a) tööliste ja teenistujate hagides, mis tulenevad töösuhetest — ühe kuu töötasu ületava väljamõistetud summa osas;

b) notariaalselt tõestatud dokumentidel põhinevate otsuste puhul, kui seadusega ei ole tehtud kohuslikuks nende dokumentide notariaalset tõestamist;

v) otsustes, mis põhinevad dokumentidel, mis küll ei ole notariaalselt tõestatud, kuid on kohtus kostja poolt õigeks võetud;

g) hagides ruumide vabastamise kohta üüritähtaja möödumise tõttu või seaduses eriti ettenähtud juhtudel;

d) kõigil ülejäänud juhtudel, mil kohus tunnistab, et asja eriliste olude tõttu võib otsuse täitmise viivitamise tagajärjel tekkida tunduv ja heakstegetamatu kahju poolele, kelle kasuks on otsus tehtud, või täitmine ise muutub võimatuks või äärmiselt raskeks (VNFSV TsPK §-d 187-a ja 187-d ning teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Peale selle võib kohus VNFSV-s lubada otsuse viivitamatut täitmist ka hagides vigastuste eest tasu saamise asjus (VNFSV Ülemkohtu Pleenumi määrus 7. veebruarist 1927. a., lisamaterjal TsPK § 187 juurde).

Lugedes ülalloeletud juhtudel otsuse viivitamatu täitmise vajalikuks, peab kohus otsuse motiveerivas osas ära näitama selle motiivid ning resolutiivosas märkima eraldi punktina „lubada otsus viivitamatule täitmisele“, või selle kohta tegema eraldi põhistatud määruse.

Ühel kui teisel juhul ning samuti ka hageja taotluse tagasilükkamisel otsuse viivitamatu täitmise suhtes võib huvitatud pool esitada erikaebuse. Kuni erikaebuse läbi vaatamiseni kõrgemalseisva kohtu poolt ei saa otsust täita, s. o. täitmine peatatakse (VNFSV TsPK § 187-g ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Lubades otsuse viivitamatut täitmist, võib kohus samaaegselt nõuda hagejalt otsuse tagasitäitmise tagamist, s. o. otsuse tühistamise juhul kõige saadu kostjale tagastamise kindlustamist (VNFSV TsPK §-d 187-a ja 187-d ning teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Lubatud ei ole viivitamatu täitmine otsuste suhtes, mis on tehtud riiklike organite vastu, välja arvatud juhtumid: a) mil otsusega on välja mõistetud töötasu või autoritele (ja nende pärijaile) tasu neile kuuluva autoriõiguse kasutamise eest; b) kui otsus on tehtud riiklike organite vahelises vaidluses juhtudel, mil viivitamatu täitmine on kohuslik seaduse alusel või mil kohus võib seda lubada (VNFSV TsPK § 187-b ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Tuleb vahet teha otsuse viivitamatu täitmise ja otsuse täitmise tagamise vahel; viimane on lubatud VNFSV TsPK § 187-v ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavate paragrahvide põhjal. Otsuse täitmise tagamine teostatakse hagi tagamise aluste ja eeskirjade kohaselt

(VNFSV TsPK §-d 85—90 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Nii võib kohus, kui otsus ei kuulu viivitamatule täitmisele seaduse alusel ning kohus ei ole lubanud otsuse viivitamatut täitmist asjaolude tõttu, tagada otsuse täitmist viimase seadusjõusse astumisel. Sellist otsuse täitmise tagamist rakendatakse juhtudel, mil see on asjaolude või nõude enese iseloomu tõttu vajalik, et vältida täitmise raskenemist või võimatust.

Nii näiteks kohus rahuldab kodaniku haginõuded osa vara üleskirjutamisest ja müümisest vabastamise asjas, kus vara on üles kirjutatud kõrterikaaslase võlgade pärast, sel alusel, et hageja on tunnistanud mainitud asjade omanikuks. Sel juhul võib kohus tagada otsuse täitmist üleskirjutatud vara müügi peatamisega, kuna vastasel korral asjad müüakse ning otsust ei saa täita.

XI peatükk.

TÄITELEHE VÄLJAANDMINE.

Täiteleht on dokument, mille alusel otsus viiakse täide sundkorras, kui pooled ei täitnud seda vabatahtlikult.

Järelikult võib täitelehe välja anda alles pärast otsuse seadusjõustumist. Enne seda antakse täiteleht välja ainult neil juhtudel, mil otsus kuulub seaduse põhjal viivitamatule täitmisele (TsPK §-d 187 ja 187-d) või on kohtu poolt lubatud viivitamatule täitmisele (VNFSV TsPK § 187-a).

Täiteleht antakse välja ka kohtus sooritatud leppetoomingu hagi või otsuse tagamise määruse täitmiseks ning kõigil teistel juhtudel, mil kohtumäärus kuulub sundkorras täitmisele (VNFSV TsPK § 188 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Tavaliselt antakse asja kohta välja üks täiteleht, kuid mõningatel juhtudel võib ühe otsuse täitmiseks anda ka mitu täitelehte, ja nimelt: a) kui kohtuotsuse põhjal kuulub üleandmisele vara, mis asetseb mitmes kohas; b) kui otsus tehti mitme hageja kasuks, kusjuures igaühele on välja mõistetud kindel summa või teatud kindel osa varast; v) kui otsus on tehtud mitme kostja vastu, kes ei kanna solidaarset vastutust.

Juhul, kui otsus oli tehtud mitme hageja kasuks või mitme kostja vastu ning kohustus on solidaarne või kohustuse ese jagamatu, antakse ainult üks täiteleht.

Mitme täitelehe väljaandmisel peab igaühes olema täpselt ära tähendatud see osa otsusest, mis selle täitelehe järgi kuulub täitmisele (VNFSV TsPK § 189 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Täitelehe annab kohus välja sissenõudja palvel.

Alimentide nõude asjus annavad kohtud vahenditult või saadavad täitelehed kohtutäituritele kostja — võlgniku elu- või töökoha järgi, teatades sellest kirjalikult hagejale — sissenõudjale. Täitelehe otseselt hageja kätte andmine toimub ainult juhul, kui viimaselt on saadud kirjalik nõudmine selle kohta (NSVL KohtuRK käskkiri 2. veebruarist 1940. a., nr. 10, lisamaterjal VNFSV TsPK § 187 juurde).

Täitelehel tuuakse ära täitmisele kuuluva otsuse või määruse resolutiivosa.

Riisumisega, raiskamisega või puudujääkidega tekitatud kahju tasumise kohta tehtud kriminaal- ja tsiviilkohtu otsuste alusel väljaantud täitelehtedes tuleb märkida, et sissenõudmine toimub antud liiki kahju tasumise korras. Peale selle tuleb täitelehele lisandada selle isiku juures oleva vara nimekiri, kes kannab vastutust tekitatud kahju eest (NSVL KohtuRK käskkiri 23. dets. 1939. a., nr. 137, lisamaterjal VNFSV TsPK § 188 juurde).

Täitelehtedel lastele alimentide sissenõudmise ja raiskamise ning riisumise asjades märgitakse tingimata: võlgniku perekonna-, ees- ja isanimi, tema sünniaasta või vanus, sünnikoht ja viimane elukoht, tegevus- või eriala ja viimane töökoht (VNFSV KohtuRK käskkiri 4. juulist 1940. a., nr. 63, lisamaterjal TsPK § 188 juurde).

Sissenõudmise korral majanduslikelt organisatsioonidelt ja ettevõtetelt on vajalik täitelehtedes ära tähendada, milliselt arvelt pangas peab sissenõudmine toimuma: eksploatatsiooniarvelt või kapitaalehituse arvelt (VNFSV Ülemkohtu määrus 1934. a., nr. 31, lisamaterjal TsPK § 188 juurde).

Kõigis täitelehtedes tuleb samuti märkida otsuse seadusjõusse astumise aeg.

Nagu juba eespool tähendatud, on täiteleht ainsaks dokumendiks, mille alusel saab otsust sundkorras täita. Mingisugused teised dokumendid, nende hulgas ka täitelehe ärakiri, ei saa teda asendada. Täitelehe kadumise või hävinemise korral peab huvitatud isik pöörduma otsuse teinud kohtu poole palvega talle välja anda täitelehe duplikaat (VNFSV TsPK § 190 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Erilist tähtsust omab täitelehe duplikaadi väljaandmise küsimus seoses sõjaoludega. Sõjatingimustes leiab sageli aset täitelehtede kadumine või hävinemine. Veel enam, — lähevad kaduma mitte üksnes täiteleht, vaid ka kohtu- ja täitetoimikud, mis peavad olema aluseks täitelehe duplikaadi väljaandmisel. Nendeks juhtudeks on määratud eriline duplikaatide väljaandmise kord (vt. NSVL KohtuRK juhendit 22. apr. 1942. a. „Täitelehtede duplikaatide väljaandmise korrast kohtu- või täitetoimikute kadumamineku puhul sõjaaja tingimustes“, ajakiri „Sots. Zakonnost“, 1942, nr. 11—12).

Täitelehe duplikaadi väljaandmise palve vaatab kohus läbi avalikul kohtuistungil poolte väljakutsumisega. Kohtumäärusele täitelehe duplikaadi väljaandmise või

selle väljaandmisest keeldumise kohta võib huvitatud pool viie päeva jooksul edasi kaevata kõrgema astme kohtusse.

Kohtupraktikas esineb juhtumeid, mil täitelehe duplikaat antakse välja kohtuniku ainuisikulise korralduse põhjal. See näitab, et mõned kohtunikud ei ole endale küllaldaselt selgeks teinud selle küsimuse arutamise mõtet kohtuistungil, kuhu pooled on välja kutsutud. Kohus võib duplikaadi siis välja anda, kui esitatakse tõendid, mis kinnitavad, et täiteleht on kaotatud või hävinenud, kuid seda fakti saab kindlaks teha ainult kohtuistungil kontrollitud tõendite alusel. Pool, kelle vastu on antud täiteleht, võib, esiteks, esitada tõendeid, mis lükkavad avaldaja väited ümber, ja teiseks, kasutada oma õigust kohtumääruse peale edasi kaevata, kui ta peab viimast mitteõigeaks. Lõpuks, sellise duplikaadi väljaandmise korral on see võlgnikule teada, ja ta suudab end kaitsta kahekordse sissenõudmise võimaluse vastu — nii täitelehe kui ka duplikaadi järgi.

XII peatükk.

KOHTUMÄÄRUS.

Nagu juba ülal tähendatud (vt. pt. II), tuleb kohtul peale põhilise küsimuse, mille kohta tehakse kohtuotsus, — haginõude otsustamise, — lähendada rida eriküsimusi, mille puhul ta teeb määruse.

Määruse tegemise kord. Liiduvabariikide TsPK-d ei sisalda eriparagrahve määruse tegemise korra kohta, kuid kohtupraktikas on selleks protsessi üldpõhimõtete alusel välja kujunenud kindel kord.

Tuleb eristada kaht liiki määrusi: 1) kohtuniku poolt ainuisikuliselt tehtavad määrused asja menetluse kestel enne kohtuistungit ja 2) kohtu poolt kohtuis-

tungil tehtavad määrused. Esimesed koostatakse kõige sagedamini ilma teise poole väljakutsumiseta ja mitte kohtuistungil, teised — avalikul kohtuistungil, kohaldades korda, mis on määratud ühe või teise küsimuse otsustamise jaoks kohtuistungil. Vastavalt sellele peab kohus enne määruse tegemist kuulama ära poolte arvamuse, teisiti öeldes, rakendama siin poolte võistluse ja võrdõigluse printsiipi. Mitte vähema tähtsusega on määruse enese tegemise korra küsimus: millistel juhtudel peab kohus eemalduma nõupidamistuppa ja tegema määruse eraldi kohtuliku dokumendi kujul ning millal võib teha määrust koha peal nõu pidades, kandes määruse sisu kohtuistungil protokollis.

NSVL Ülemkohus andis eri juhendi kohtumääruse tegemise korra kohta kohtuistungil. Kuigi selles räägitakse ainult kriminaalasjade arutamise puhul tehtavatest määrustest, on ta oma sisult siiski täielikult rakendatav ka tsiviilasjades.

Ülemkohus märgib, et „seesuguste määruste tegemine olukorras, mis ei võimalda kohtukoosseisult nii sisulise otsuse kui ka määruse tegemisel eelnevalt seda igakülgset läbi arutada, ei taga seadusenõuete täitmist määruse sisu täielikkuse suhtes ning võib soodustada põhjendamatute ja läbimõtlematute määruste tegemist“. Edasi on tähendatud, et määruste tegemine eraldi dokumendi kujul, mis on alla kirjutatud kogu kohtukoosseisu poolt, tõendab seda, et küsimus on lahendatud kollegiaalselt ja mitte üksnes eesistuja poolt. Tuleb lisandada, et keeruliste küsimuste otsustamine ilma nõupidamistuppa eemaldumiseta, ilma küllaldase tõsise läbiarutamiseta, vähendab kohtu autoriteeti. Just seepärast andis Ülemkohus juhendi, et „esimese astme kohtu määrused kohtuistungil, mis otsese seaduse eeskirja alusel või lahendamisele kuuluvate küsimuste iseloomu tõttu peavad olema üksikasjaliselt motiveeritud, koostatakse kohtukoosseisu poolt nõupidamistoas ja esitatakse eraldi do-

kumendi kujul allakirjutatuna kogu kohtukoosseisu poolt“.

Kõiki teisi määrusi, nagu näiteks kohtuistungiga teisele päevale edasilükkamise küsimuses, tõendite uurimise korra kohta, täiendavate tõendite väljanõudmise kohta jm., „võib kohtu äranägemisel, olenevalt asjaoludest, teha kas ülaltähendatud korras või pidades istungil nõu ilma nõupidamistuppa eemaldumiseta ja mitte eridokumendi kujul, vaid määruse kohtuistungiga protokolliga kandmisega, kusjuures viimasel juhul ei ole kohtukoosseisu allkirjad protokollis nõutavad“ (NSVL Ülemkohtu Pleenumi määrus 15. aprillist 1943. a., nr. 8/M3/U).

Määruse sisu. Kohtumäärus nagu -otsuski peab andma ammendava ja põhjendatud vastuse lahendamisele küsimusele, peab olema täielik, selge ja põhjendatud ning olema veenev. Määruses võib samuti märkida neli osa. Esimene — sissejuhataja, kus näidatakse koht, aeg, kohtukoosseis, seoses millise asjaga tekkis küsimus ja nimelt missugune küsimus kuulub lahendamisele. Teine — kirjeldaja, milles esitatakse poolte väited lahendamise küsimuse kohta ja asjast osavõtva prokuröri arvamus. Kolmas — motiveeriv, milles tuuakse ära kohtu motiivid ja viited seadusele, s. o. antakse määruse põhistus. Neljandas — resolutiivses osas esitab kohus lühidalt, kuid selgelt, mida ta antud küsimuses määras.

Kohtumääruse seadusjõud. Mitte kõik kohtumäärused ei astu seadusjõusse selles mõttes, et neile ei või pooled esitada edasikaebust. Näiteks määrusi ekspertiisi taotluse tagasilükkamise, tunnistajate väljakutsumise, teiste protsessiosaliste asjasse tõmbamise kohta võib kohus, sõltuvalt asjaarutamisel väljaselgitatud asjaoludest, uuesti läbi vaadata nii poolte taotlusel kui ka omal algatusel. Sellised määrused, mida kohus ise ei või tühistada ega muuta, astuvad seadusjõusse viiepäevase tähtaja möödumisel, mis on an-

tud pooltele edasikaebuse esitamiseks, või kaebuse tagasilükkamisel, ning edaspidi võib neile protesti esitada ainult kohtuliku järelevalve korras (NSVL, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse §16).

TsPK-s ei ole otsesest juhendit selle kohta, millised määrused astuvad seadusjõusse ülalmainitud korras. Kuid see järeldeb sellest, et seadusega on määratud, missuguste määruste peale võib edasi kaevata erikaebuse esitamise teel, s. o. eraldi edasikaebusest kohtuotsuse peale (kassatsioonikaebusest), kusjuures kõigile ülejäänud määrustele võib edasi kaevata ainult koos kaebusega otsuse peale (kassatsioonikaebusega) (VNFSV TsPK § 249 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Eeltoodu ei puuduta määrusi, mis on tehtud teise instantsi kohtute poolt kassatsiooni korras või ülemkohtu poolt järelevalve korras, sest need määrused astuvad seadusjõusse nende tegemise momendist.

XIII peatükk.

ASJAARUTAMISE EDASILÜKKAMINE, ASJA MENETLUSE PEATAMINE JA LÕPETAMINE.

Mitte alati ei lõpe kohtuistung asjas otsuse tegemisega, mõnikord viib ta asjaarutamise edasilükkamisele, asja menetluse peatamisele või lõpetamisele.

1. Asjaarutamise edasilükkamine.

Asjaarutamise edasilükkamine on ebasoovitav nähtus, ta venitab asja otsustamist, põhjustab tähtaegade rikkumist, mis on ette nähtud üksikute asjade kategooriate läbivaatamiseks. Kuid püüa vältida edasilükkamist viib mõnikord praktikas selleni, et kohtunikud

unustavad põhilise nõude: otsus peab põhinema kõigi asjaolude igakülgisel väljaselgitamisel. Põhjendamatu otsuse tegemisel on veel halvem tagajärg — ta viib selle tühistamisele ning järelikult veel rohkem asja lahendamise venimisele. Seepärast andis NSVL Ülemkohus järgmise juhendi: „Vältides igati põhjendamatu asja edasilükkamist ja selle arutamise venitamist, peab kohus siiski asjaarutamise edasi lükkama, kui see on tarvilik asja suhtes tähtsust omavate asjaolude väljaselgitamiseks vajalike tunnistajate ülekuulamiseks või vajalike dokumentide esitamiseks ning samuti ekspertiisi toimetamiseks. Asjaarutamist edasi lükates peab kohus sealjuures oma määruses täpselt märkima, millised konkreetsete tõendid tuleb esitada, mis tähtajal ja nimelt kes pooltest on kohustatud neid esitama. Parem otsustada asja veidi hiljem, kui otsustada teda valesti (meie sõrendus — S. A.), kuna põhjendamatu otsuse kõrgema astme kohtu poolt tühistamise tagajärjeks on mitte asja lõpliku otsustamise kiirendamine, vaid tohtu venitamine“ (NSVL Ülemkohtu Pleenumi määrusest 28. oktoobrist 1935. a., lisamaterjal VNFSV TsPK § 5 juurde).

Asja arutamist edasi lükates peab kohus oma määruses täpselt näitama põhjused, mis kutsusid esile edasilükkamise vajaduse, ja abinõud, mis on vajalikud asja arutamise tagamiseks järgmisel istungil. Võimaluse korral määrab kohus samas määruses uue istungipäeva (VNFSV TsPK § 107 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid); praktikas seda eeskirja sageli ei täideta, sellal kui viimane just kindlustab asjaarutamise päeva teatamist ilmunud pooltele ja tunnistajaile ja säästab neile kutsete saatmise vajaduse.

Asjaarutamist edasi lükates peab kohus üle kuulama ilmunud tunnistajad, nende tunnistajate teiskordne väljakutsumine on lubatud ainult erandlikel juhtudel

(VNFSV TsPK § 107 ja UNSV ning Turkmeeni NSV TsPK vastavad paragrahvid). Tähendatud säte on suunatud sellele, et töötajaid nende tavalise töö juurest mitte asjata eemaldada. Tuleb siiski silmas pidada, et suulisuse, katkestumatuse ja vahendituse printsiip nõuavad, et kohtunikud, kellel tuleb asjas otsus teha, peavad ise vahenditult tajuma kõik asjas olevad tõendid. Peale selle võib kohtul, arutades asja järgmisel istungil, tekkida vajadus juba ülekuulatud tunnistajate uuesti ülekuulamiseks või jälle tunnistajate vastastamiseks. Lõpuks tuleb ka meeles pidada, et kui asjaarutamine lükatakse edasi ühe poole mitteilmumise tõttu, siis tunnistajate ülekuulamine viimase puudumisel rikub poole õigust osa võtta tõendite uurimisest. Seepärast peab kohus asjaarutamist edasi lükates hoolikalt kaaluma ilmunud tunnistajate ülekuulamise võimalust ilma nende väljakutsumiseta järgmisele istungile, lubades sellist ülekuulamist ainult erandjuhtudel.

2. Menetluse peatamine.

Asjaarutamise edasilükkamisest tuleb eristada menetluse peatamist. Esimesel juhul viiakse asjaarutamine üle teisele tähtpäevale, teisele kohtuistungile, teisel juhul menetlus peatub, s. o. mingisuguseid toiminguid asja suhtes ei teostata kuni seaduses ettenähtud sündmuse või poolte toimingute saabumiseni.

Kohus peab menetluse peatama järgmistel juhtudel:

- a) kui üks pooltest või kolmas isik protsessis sureb;
- b) kui on vaja seada poolele eestkoste või kohtus hagemise ja kostmise õiguse muud kitsendust (kui asja arutamisel selgub, et hageja või kostja on vaimuhaige ning seetõttu ei oma protsessuaalset teovõimet; kui asja arutamisel selgub, et isik, kes esineb poolena, ei ole veel 18-aastane, jne.);
- v) kui asjas poolena esinev juriidiline isik (asutus, ettevõtte, kolhoos, kooperatiivne või muu

ühiskondlik organisatsioon) lõpetab olemasolu (lõpetamise all tuleb mõista likvideerimist, liitmist, lahutamist); g) ühe poole kutsumise korral Punaarmee või Sõja-merelaevastiku tegevossa; d) kui antud asja ei saa otsustada enne teise asja otsustamist, mis on läbivaatamisel tsiviil-, kriminaal- või administratiivkorras (VNFSV TsPK § 113 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Peale ülalloetletud juhtude, mil kohus peab asja menetluse peatama, annab seadus kohtule õiguse peatada menetlus olenevalt konkreetsetest asjaoludest, kui üks pooltest on kutsutud Punaarmeesse või Sõja-merelaevastikku või mõne sundkohustuse täitmisele (VNFSV TsPK § 114 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Eeltoodust nähtub, et menetluse peatamine ühe poole Punaarmee või Sõja-merelaevastiku ridadesse kutsumise juhul lahendatakse erinevalt, sõltuvalt sellest, millises korras isik on kutsutud.

Kui isik on kutsutud rahuajal sõjaväeteenistuskohustust täitma, siis esiteks, menetluse peatamine ei ole kohuslik ning seda võib lubada kohus olenevalt konkreetsetest asjaoludest; teiseks, see võib aset leida ainult siis, kui pool on rea- või seersantide koosseisu kuuluv sõjaväelane, mitte aga ohvitser või kindral. Näiteks hagi esitamise korral võla või alimentide nõudmises reamehe või seersandi vastu, kes on kutsutud sõjaväeteenistuskohustuse täitmisele, võib kohus olenevalt konkreetsetest asjaoludest (vara olemasolu jne.) menetlust mitte peatada ning asja arutada, andes kostjale kohtukutse seatud korras kätte.

Teisiti on asi, kui poolena esinev isik on kutsutud Punaarmee või Sõja-merelaevastiku tegevasse ossa, s. o. sõjaajal. Sel juhul on asja menetluse peatamine kohuslik sõltumata sellest, kas tähendatud isik kuulub rea-, seersantide või ohvitseride koosseisu.

NSVL Ülemkohus andis rea juhendeid asja menetluse peatamise küsimuses seoses sõjaolukorraga, ja nimelt:

a) Kõigis hagides selliste isikute kõrterist väljatõstmiseks, kes seisavad kutse või mobilisatsiooni alusel Punaarmee ja Sõja-merelaevastiku ridades, ning samuti hagiastajades nende üürnike kõrterist väljatõstmises, kelle perekonnaliikmed on kutsutud või mobiliseeritud Punaarmee või Sõja-merelaevastiku ridadesse, peatatakse menetlus (Ülemkohtu Pleenumi määrus 23. juunist 1941. a., nr. 24/9/A/U).

Tähendatud Ülemkohtu juhend peab silmas nii isikuid, kes on Punaarmee ja Sõja-merelaevastiku ridadesse kutsutud mobilisatsiooniga pärast sõja algust, kui ka neid, kes olid Punaarmee ja Sõja-merelaevastikus enne sõja algamist, samuti nende perekonnaliikmeid.

Tuleb märkida, et siin on kõne all menetluse peatamine ainult neis asjades, milles loetletud isikud on kostjateks, kuid mitte hagejateks.

b) Kõigis teistes tsiviilasjades ainult juhtudel, mil Punaarmee või Sõja-merelaevastiku tegevosas seisavad kostjad ise, aga mitte nende perekonnaliikmed (NSVL Ülemkohtu Pleenumi määrus 30. augustist 1941. a., nr. 38/18/U).

v) Asjades, mis on kohtutes arutusel NSVL KTK ja RKN 11. aprilli 1937. a. määruse korras, on kindlaks määratud järgmine menetluse peatamise kord: a) juhtudel, mil Punaarmee või Sõja-merelaevastiku tegevossa on kutsutud kolhoosi- või üksiktalundipere liige, kuulub menetlus maksuvõlgade sissenõudmise asjades põllumajandussaaduste riiklike sundandamite, sund-kindlustusmaksude, igat liiki maksude ja endamaksustamise alal — antud majapidamisele langevas osas peatamisele ainult siis, kui majapidamisele ei jäänud järele peale kutsutu teisi töövõimelisi perekonnaliikmeid, või ainsaks töövõimeliseks liikmeks on kutsutu naine või tema

ema lastega alla 7 aasta vanuses; b) kui maksuvõlg igat liiki maksude alal langeb isiklikult kodanikule, kes on kutsutud Punaarmee või Sõja-merelaevastiku tegevossa, siis kuulub menetlus peatamisele olenemata töövõimeliste arvust kutsutu majapidamises (NSVL Ülemkohtu Pleenumi määrus 27. juulist 1942. a., nr. 13/M/9/U).

Menetlust peatades ei või kohus ära näidata viimase jätkamise tähtaega, kuna see sõltub teatud isikute asjasse astumisest või asjasse kaasatõmbamisest või kindla sündmuse saabumisest. Menetluse peatamise korral seoses kodaniku surmaga või juriidilise isiku olemasolu lõppemisega, kes esinesid protsessis pooltena, jätkatakse menetlust pärast hageja õigusjärglase asjasse astumist või kostja õigusjärglase kaasatõmbamist. Kui menetlus peatatakse eestkoste määramise vajaduse tõttu, siis jätkatakse seda pärast eestkostja määramist.

Menetlust, mis on peatatud seoses poole sõjaväeteenistusse kutsumisega, jätkatakse pärast mainitud isiku Punaarmeesest või Sõja-merelaevastikust vabanemist või jälle sõja lõppemisel. Kui aga sõjaväeteenistuja on frondil langenud, siis teeb kohus teate saamisel selle kohta määruse menetluse peatamiseks kuni tema õigusjärglase asjasse astumiseni.

Lõpuks, kui menetlus on peatatud võimatuse tõttu otsustada antud asja enne teise asja lahendamist tsiviil-, kriminaal- või administratiivkorras, siis jätkatakse seda pärast tsiviil- või kriminaalkohtu otsuse seadusjäostumist või administratiivorgani määruse tegemist (VNFSV TsPK § 115 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Tuleb märkida, et menetluse peatamisel peab kohus ilmutama initsiatiivi selle uuesti alustamiseks. Kohus näiteks ei või passiivselt oodata, kuni õigusjärglane asjasse astub või kuni määratakse eestkostja, vaid ta peab tarvitusele võtma abinõusid õigusjärglase väljasel-

gitamiseks või eestkostja määramiseks ning sellega kaasa aitama asja kiiremale lahendamisele.

Menetluse jätkamiseks teeb kohtunik määruse ning kutsub pooled välja üldistel alustel (VNFSV TsPK § 117 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid).

Seoses menetluse peatamisega tekib hagi aegumise tähtaegade küsimus. Asja menetlust võib jätkata aegumistähtaja jooksul, mis on antud liiki õigussuhete jaoks seadusega määratud. Esmajoones tekib küsimus, missugusest momendist peale loetakse neid tähtaegu. Menetluse peatamise korral ühe poole surma tõttu, eestkoste määramise vajaduse või asjas poolena esineva juriidilise isiku olemise lõppemise tõttu arvestatakse aegumistähtaega menetluse peatamise momendist peale; kui peatamise põhjuseks oli poole tegevasse Punaarmeele või Sõja-merelaevastikku kutsumine — siis tema armeest või laevastikust vabastamise momendist peale. Samal viisil arvestatakse aegumistähtaega ka sõjaväeteenistuse või mõne teise riikliku kohustuse kandmisele kutsumise puhul.

Kui asja menetlus oli peatatud kuni teise asja lahendamiseni, siis algab aegumistähtaeg tsiviil- või kriminaalkohtu otsuse seadusjõusse astumise momendist selles asjas või administratiivorgani poolt määruse tegemise momendist.

3. Menetluse lõpetamine.

Asja menetlus kohtus lõpeb mõnikord ilma pooltevahelise vaidluse sisulise lahendamiseta, mil kohus ei tee otsust, vaid lõpetab menetluse.

Selline lõpetamine võib aset leida ainult juhtudel, mil see on seaduses ette nähtud, teistel juhtudel tuleb kohtul asja sisuliselt arutada ning rahuldada hageja nõuded kas täielikult või osaliselt või hagi tagasi lükata (VNFSV

Ülemkohtu ringkiri 1925. a., nr. 7, lisamaterjal TsPK § 108 juurde).

Asja menetluse lõpetamine võib toimuda ainult järgmistel juhtudel:

a) Hageja loobumise tõttu hagist (VNFSV TsPK § 2 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Sel juhul kaotab hageja õiguse esitada uuesti kostja vastu hagi, mis tuleneb samadest alustest sama vaidluseseme suhtes. Kohus peab kontrollima hageja hagist loobumise põhjusi ja võib loobumist mitte tunnustada ning asja sisuliselt arutada.

b) Mõlemate poolte mitteilmumise korral pärast teiskordset kutsete kätteandmist. Sel juhul ei kaota hageja õigust seatud aegumistähtaja jooksul hagi uuesti esitada üldises korras (VNFSV TsPK § 100 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Menetluse lõpetamise kord neil alustel on esitatud V peatükis.

v) Asja menetluse uuesti mittealustamise puhul, kui viimane oli peatatud VNFSV TsPK §-de 113 ja 114 ning teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavate paragrahvide korras.

g) Kui antud vaidlus ei kuulu läbivaatamisele selles kohtus või üldse kohtuasutustes (VNFSV TsPK § 31 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid ning VNFSV Ülemkohtu ringkiri 1925. a., nr. 4).

d) Pooltevahelise leppetoiingu sõlmimise juhul.

Tuleb vahet teha kohtulike ja mittekohtulike leppetoiingute vahel. Mittekohtulik leppetoiing on poolte kokkulepe vaidluse likvideerimise kohta, mis on sõlmitud ilma kohtu osavõtuta. Sellise toimingu vaatab kohus läbi tõendite kohta käivate üldreeglite järgi.

Kohtulik leppetoiing on poolte kokkulepe vaidlusesuhete likvideerimise kohta, mis on sõlmitud kohtuistungil ja on kohtu poolt kinnitatud. Sel juhul lõpeb menet-

lus ilma tema uuendamise või uue hagi esitamise õigusega. Kui üks pooltest ei täida leppetoiingu tingimusi, annab kohus teise poole palvel välja täitelehe.

Kohtulik leppetoiing sõlmitakse kohtu kontrolli all. Seepärast peab kohus kontrollima leppetoiingu tingimusi ja võib selle kinnitamisest keelduda, kui leiab, et see on sõlmitud seadusest möödahiilimiseks või seaduse rikkumiseks, riigi või kolmandate isikute huvide rikkumiseks või jälle ähvarduse, pettuse jne. mõjul. Kinnitades leppetoiingu, teeb kohus määruse, milles toob ära kokkuleppe tingimused ja määrab asja menetluse lõpetamisele.

XIV peatükk.

KOHTUISTUNGI PROTOKOLL.

Kohus teeb otsuse ainult nendematerialide alusel, mis on kohtuistungil läbi vaadatud. Kas otsus vastab sellele, mis on kohtu poolt kindlaks tehtud, seda võib kontrollida ainult kohtuistungi protokollis sissekannete alusel. Peale selle on otsuse seaduslikkuse kontrollimiseks vajalik eriti kontrollida kohtukoosseisu, kes istungist osa võttis, kas oli pooltele antud võimalus kasutada oma protsessuaalseid õigusi, kas viimaseid ei rikutud, milliseid taotlusi ja avaldusi esitasid pooled, missugused neist on kohtu poolt rahuldatud, millised tagasi lükatud ja mispärast jne. Kõike seda saab kontrollida ainult kohtuistungi protokollis kaudu.

Just seepärast omab kohtuistungi protokoll eriti suurt tähtsust: ta tõestab kõik faktid ja asjaolud, mis kohtuistungil aset leidsid.

Protokoll on ainsaks allikaks, mille kaudu saab kontrollida, mida seletasid tunnistajad, millise arvamuse andis ekspert, milliseid dokumente ning kes esitas,

missuguseid seletusi andsid pooled jne. Kohtuotsus võib põhineda kohtuistungil materjalidel, kui aga üks või teine asjaolu ei ole protokollis fikseeritud, siis otsus tühistatakse.

On silmanähtav, et protokoll peab olema kõige selle täielikuks ja täiesti õigeks peegelduseks, nagu fotoks, mis toimus kohtuistungil. Mida täielikum protokoll, mida täpsemalt ta peegeldab kohtuistungil käiku, poolte ja kohtu tegevust, seda kergem on kontrollida otsuse seaduslikkust ja põhjendatust. Seepärast omistavad seadus ja kohtupraktika kohtuistungil protokollile erilist tähtsust.

NSVL Ülemkohus oma ülddirektiivis „Rangeimast protsessuaalnormide täitmisest tsiviilprotsessis“ märgib, et „kohtuprotokoll peab olema koostatud niivõrd täielikult, et ta peegeldaks kõik asja olulised momendid ning poolte avaldused. Protokollis sissekanded peavad olema selged ja loetavad, kusjuures sõnade lühendeid tuleb protokollis sissekannetes otsustavalt vältida. Kohtuistungil protokollis kui ühte tähtsaimasse kohtudokumenti peab kohtunik suhtuma kogu tähelepanelikkusega ning mitte piirduma ainult selle formaalse kinnitamisega oma allkirjaga, vaid peab isiklikult kontrollima tema õigsust. Protokoll tuleb tingimata koostada kohtuistungil ajal. Eesistuja peab kindlustama pooltele võimaluse kohtuistungil protokolliga tutvumiseks kas selle ettelugemise või läbilugemiseks andmise teel, ning samuti seletama pooltele nende õigust esitada märkusi protokollis kohta“ (NSVL Ülemkohtu Pleenumi määrus 28. oktoobrist 1935. a.).

NSVL Ülemkohus oma juhendites elamuasjade kohta juhib tähelepanu vajadusele täpselt täita seadusenõudeid kohtuistungil protokollis koostamise suhtes. Eriti on märgitud, et „poolte seletuste protokollis kandmisel elamuasjades tuleb tingimata protokollis märkida poolte töö-

ala ja nende perekondlik ning varaline seisund, ja üürnike väljatõstmise asjus hagejale isikliku omandiõiguse või hoonestusõiguse alusel kuuluvast majast tuleb protokollis ära tähendada poolte kasutuses oleva maja või elamispinna suurus“ (määrus 12. detsembrist 1940. a., nr. 46/23/U).

Kohtuistungis protokollis õige pidamise eest vastutab mitte üksnes sekretär, vaid ka kohtunik. Jämedaimaks seaduserikkumiseks on kohtuistungis protokollis mitte-allakirjutamine kohtuniku poolt, sest see näitab, et ta pole seda lugenud. Sageli juhtub, et kohtunik kirjutab protokollile alla ilma viimast läbi lugemata, sellele tuleb vaadata kui ametialalisele lohakusele. Peab meeles pidama, et sekretär ei stenografeeri poolte seletusi, tunnistajate ütlusi jne., vaid kirjutab lühidalt üles kõige olulisema. Kuid mis osutub oluliseks poolte seletustes või tunnistajate ütlustes, seda ei saa isegi vilunud sekretär alati määratleda. Seepärast peab asja arutav ja protokollis eest vastutav kohtunik viimast mitte üksnes lugema, vaid seda kontrollima ja parandama. Selleks tuleb kohtunikul vahenditult pärast istungit protokoll läbi lugeda; üksikjuhtudel ta võib ka samal kohtuistungil kontrollida sekretäri sissekandeid nende ettelugemise teel.

Protokoll peab kohuslikult sisaldama järgmised momendid:

1) Koht (linna, küla nimetus), kus arutatakse asja; asjaarutamise aeg (aasta, kuu, päev), kohtuistungis alguse ja lõppemise aeg; kohtukoosseis (eesistuja ja rahvakaasistujate perekonnanimed); sekretäri, prokuröri, tõlgi perekonnanimed.

2) Milline asi on arutusel (kelle hagi, kelle vastu ja mille kohta).

3) Täpne loetelu, kes olid kohtuistungile kutsutud ja kes kutsutuist ilmus, kes ei ilmunud. Mitteilmunute

suhtes on vajalik märkida, kas on olemas allkirjad kutse kätteandmise kohta, ning ka ära näidata mitteilumumise põhjused, kui need on teada. Kui asjast võtavad osa poolte esindajad, tuleb märkida nende perekonnanimed ja volitused, mis nad esitasid. Kui volitus antakse suuliselt kohtuistungil, siis tuleb see üksikasjaliselt protokollile kanda. Lubamatud on sellised sissekanded, nagu: „ilmusid pooled ja tunnistajad“.

4) Üksikasjaline poolte taotluste ja nende taotluste puhul tehtud kohtumääruste sissekanne. Kui määrus on tehtud nõupidamistoas, siis lisandatakse ta protokollile ning protokollis eneses tehakse selle kohta märge.

5) Pooltele nende protsessuaalõiguste seletamine eesistuja poolt.

6) Eesistuja hoiatus tunnistajaile nende vastutuse suhtes valetunnistuse andmise eest ja nende eemaldamine istungisaalist.

7) Poolte seletused, tunnistajate ütlused, ekspertide esitatud küsimused ja tema poolt antud vastused (peale nende, mis on esitatud kirjaliku arvamusega).

See osa protokollist on kõige raskem, kuid ka kõige olulisem, ning sellele peavad kohtunik ja sekretär erilist tähelepanu pöörama; siin on nõutav kõige suurem täpsus ja korralikkus. Kohtunik peab istungi käigu ajal sekretäri tema raskes töös abistama, peab kohtuistungil käiku, üksikuid seletusi ja ütlusi selliselt suunama, et sekretär võiks taibata öeldu olemust, mitte aga püüda ainult üksikuid sõnu.

8) Millised dokumendid avaldati, missuguseid asitõendeid vaadeldi ning nendega seoses antud seletused.

9) Poolte vaidluse lühike kokkuvõte ja nende lõppjärelused.

10) Prokuröri arvamus (kui ta ei esitanud hagi).

11) Kõik kohtu poolt istungi käigus tehtud määrused, kui nad tehti suuliselt samas kohtuistungil saalis.

Kui tehti kirjalik määrus, lisandatakse see protokollile, mille kohta tehakse protokollis eneses mäрге.

Peale loetletu kantakse kohuslikult protokollile ka kõik see, mille kandmist protokollile taotlesid pooled, kolmandad isikud, nende esindajad ja prokurör. Protokollis märgitakse samuti kohtuniku poolt otsuse sisu, edasikaebamise õiguse ja kaebuse esitamise tähtaja ning korra selgitamine.

Protokollile sissekanded peavad täpselt vastama sellele järjekorrale, milles toimus kohtuistung.

Vastavalt VNFSV TsPK § 111 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavatele paragrahvidele koostatakse protokoll istungil enesel. Mis puutub protokollile allakirjutamisse, siis lahendatakse see küsimus üksikute vabariikide koodeksites erinevalt. Mõnede koodeksite järgi kirjutavad protokollile alla kohtunik ja sekretär, teiste järgi on nõutav selle allakirjutamine ka tunnistajate ja ekspertide poolt neisse puutuvas osas, kuid Turkmeeni NSV TsPK järgi kirjutavad protokollile alla ka pooled. Praktika näitab, et tunnistajate allakirjutamine nende seletustele ning ekspertide allakirjutamine nende arvamustele osutuvad väga kasulikuks, kuid eeldusel, et vastavad protokolliosad enne allakirjutamist ette loetakse.

Seadus annab pooltele ja teistele protsessiosalistele õiguse protokolliga tutvuda ja esitada hiljemalt kolme päeva jooksul kinnitamisest arvates oma märkusi selle kohta (VNFSV TsPK § 112 ja teiste liiduvabariikide TsPK-te vastavad paragrahvid). Need märkused võivad puudutada protokollile sissekannete mittetäielikkust, mitteõigsust jne. Kohtuistungil eesistujaks olnud rahva-kohtunik peab esitatud märkused läbi vaatama ning nende kohta määruse tegema. Igasugused läbikriipsutamised, täiendused, muudatused jne. protokollis endas ei ole lubatavad. Protokollile lisandatakse nii esitatud

märkused kui ka nende suhtes tehtud kohtuniku määrused, sõltumata sellest, kas kohtunik tunnistas märkused õigeks või mitte.

Protsessiosaliste õigust esitada protokollis suhtes märkusi tuleb tagada teise seadusenõude täitmise teel, nimelt neile võimaluse andmisega kohtuistungis protokolliga tutvumiseks. Poolte tähendatud õiguste rikkumise lubamatusele on juhitud tähelepanu NSVL Ülemkohtu Tsiviilasjade Kohtukolleegiumi määruses Voroneži oblasti täitevkomitee hagianimes N. V. Filjuškin'i ja A. S. Komarova vastu. Kohtuotsus selles asjas põhines Filjuškin'i avaldusel kahest toast loobumise kohta, nagu see oli sisse kantud kohtuistungis protokollis, kuid Filjuškin kinnitas oma kaebustes, mis antud kõigisse instantsidesse, et ta sellist avaldust ei ole teinud ning märkust protokollis parandamiseks ei saanud esitada põhjusel, et temale ei antud õigeaegselt võimalust tutvuda kohtuistungis protokolliga (määrus nr. 1318 — 1940. a., NSVL Ülemkohtu määruste kogu, 1940, lk. 334—335). Selline poolte protsessuaalõiguste ignoreerimine kujutab endast jämedat seaduse rikkumist kohtu poolt, kes ise peab olema eeskujuks nõukogude seaduste täitmisel.

SISUKORD.

	Lk.
I peatükk. Kohtuistungi ja kohtuotsuse poliitiline ning protsessuaalne tähtsus tsiviilasjades	3
II peatükk. Kohtu lahendite liigid (Kohtuotsus ja kohtumäärus)	6
III peatükk. Kohtuliku asjaarutamise põhiprintsiibid	8
IV peatükk. Kohtuistungi ettevalmistamine	17
V peatükk. Kohtuistungi pidamise kord ja sisu	21
1. Üldalused	21
2. Kohtuistungi ettevalmistav staadium	24
3. Asja sisuline arutamine. Tõendite uurimine	35
4. Poolte vaidlus	44
VI peatükk. Kohtuotsuste tegemise ja kuulutamise kord	46
VII peatükk. Kohtuotsuse sisu ja allikad	50
1. Kohtuotsuse sisu	50
2. Kohtuotsuse allikad	62
VIII peatükk. Otsuse täiendamine ja seletamine	65
IX peatükk. Kohtuotsuse seadusjõud	67
X peatükk. Otsuse viivitamatu täitmine ja otsuse täitmise tagamine	71
XI peatükk. Täitelehe väljaandmine	74
XII peatükk. Kohtumäärus	77
XIII peatükk. Asjaarutamise edasilükkamine, asja menetluse peatamine ja lõpetamine	80
1. Asjaarutamise edasilükkamine	80
2. Menetluse peatamine	82
3. Menetluse lõpetamine	86
XIV peatükk. Kohtuistungi protokoll	88

MB 03167

Vastutav toimetaja K. Tarraste. Tehniline toimetaja R. Taru. Korrektor E. Kindlam. Ladumisele antud 27. VII 1945. Trükkimisele antud 20. IX 1945. Trükipoognaid 6. Autoripoognaid 4,24. Arvestuspoognaid 4,3. Laotihedus trpg. 31 400. Paberi kaust 73×103. 1/32. Tiraaž 2200. Trükikoda „Tartu Kommunist“, Tartu, Ülikooli 21/23. Tellimus nr. 1151.

С. Н. Абрамов, Судебное рассмотрение и разрешение гражданских дел. Судебное заседание и судебное решение. На эстонском языке. Эгосиздат „Научная Литература“, Тарту.

Rbl. 7.—

A

11726

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00824218 4